

Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahinkojen torjunnassa

Sanna Pönni

Selvitys vapaaehtois- toiminnan hallinnoinnista öljyvahinkojen torjunnassa

Lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt

TEKSTI (2015): Sanna Pönni

Päivitys (2019): Kokonat Oy

Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke

ULKOASU: Anne Kaikkonen, Timangi

ISBN 978-951-797-671-8 (pdf)

ISBN 978-951-797-672-5 (nid.)

JULKAISIJA

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK

Ratamestarinkatu 11, 00520 Helsinki

Puhelin (09) 476 112

spekinfo@spek.fi

www.spek.fi

Sisällys

Esipuhe.....	5
1. Johdanto.....	7
2. Keskeiset käsitteet ja selvityksen lähtökohdat.....	9
2.1 Käsitteet.....	9
2.2 Vapaaehtoisen palvelussuhteen luonne öljyvahingossa.....	11
2.3 Vapaaehtoistyön organisointi öljyvahingossa.....	12
3. Lait ja säädökset.....	14
3.1 Pelastuslaki 379/2011.....	14
3.2 Työtapaaturma- ja ammattitautilaki (459/2015).....	17
3.3 Työturvallisuuslaki (738/2002).....	17
3.4 Vahingonkorvauslaki (412/1974).....	18
3.5 Työttömyysturvalaki (1290/2002).....	19
3.6 Yleishyödyllisten yhteisöjen ja julkisyhteisöjen vapaaehtoistoiminnan ennakkoperintäkysymykset (A102/200/2018).....	19
3.7 Verohallinnon päätös ennakonpidätysvelvollisuudesta vapauttamisesta (A136/200/2016, 1§).....	22
4. Korvaukset torjuntaan osallistumisesta.....	23
4.1 Nykykäytäntöjä korvauksen maksamisesta.....	24
4.2 Palkkiomuotoja vapaaehtoiselle henkilölle öljyvahingon torjunnassa.....	27
4.3 Palkkio yleishyödylliselle yhteisölle.....	33
4.4 Varusteiden ja kaluston korvaukset vapaaehtoisille ja yleishyödyllisille yhteisöille.....	33
4.5 Korvauksien hakeminen.....	34

5. Vakuutukset.....	35
5.1 Henkilövakuutukset.....	35
5.2 Vastuuvakuutus.....	36
6. Työturvallisuus ja -terveys	37
6.1 Vapaaehtoisten työturvallisuuden toteuttaminen.....	38
6.2 Työtapaturmat ja ammattitauti -korvaus Valtiokonttorista.....	41
7. Yleishyödyllisten yhteisöjen ja viranomaisten talous- ja henkilöstöhallinto öljyvahingossa	42
7.1 Henkilörekisteri	42
7.2 Kirjanpito ja raportointi öljyntorjunnassa.....	44
Lopuksi	45
Selvitys ja päivitystyössä havaittuja kehittämistarpeita	46
Korvaukset.....	46
Muut asiat.....	47
Lähteet	48
Liitteet	50

Esipuhe

Tämän vapaaehtoistoiminnan hallinnointia öljyntorjunnassa kartoittavan selvityksen juuret ovat vuonna 2012 ympäristöministeriön tekemässä selvityksessä, jossa selvitettiin vapaaehtoisjärjestöjen valmiutta ja halua osallistua ympäristövahinkojen torjuntaan viranomaisten tukena. Ympäristöministeriön selvityksen tuloksena tunnistettiin muun muassa tarve sopia vapaaehtoisten käytön korvauskäytännöistä ja hinnoittelun yhtenäisistä periaatteista, työsuojelusta sekä vahinko- ja vastuujärjestelyistä. Tämä selvitys ottaa askeleen pidemmälle ja käsittelee yksityiskohtaisemmin sitä, mitä hallinnollisesti tulisi huomioida kolmannen sektorin käytössä erityisesti laaja-alaisissa öljyonnettomuustilanteissa. Selvitystyössä esiin nousseet suositukset kohdistuvat keskeisimpiin kehittämisteemoihin ja ne ovat kohdennettu sekä viranomaisille että järjestöille.

Vapaaehtoistoimintaa viranomaisen apuna koskeva lainsäädäntö, säädökset ja käytännöt ovat epäselviä yhteiskunnassamme öljyntorjuntaan liittyvää vapaaehtoistoimintaa laajemmin. Ne ovat olleet kehittämisen kohteina myös valtiovarainministeriön asettamassa vapaaehtoistyön koordinaatiota ja toimintaedellytysten kehittämistä selvittävän työryhmän raportissa *Vapaaehtoistyö, talkootyö, naapuriapu -kaikki käy* (2015) ja Sitran raportissa *Vapaaehtoistoiminnasta iloa monille. Hyvinvointia tukevan vapaaehtoistyön vastuut ja käytännöt* (2015). Molemmissa selvityksissä on esitetty suosituksia vapaaehtoistoiminnan kehittämiseksi ja vapaaehtoisia koskevien ohjeistuksien ja säädösten selkiyttämiseksi valtakunnallisesti. Lisäksi Turun yliopiston koordinoima Oil Spill -hanke vuosille 2019-2021 keskittyy parantamaan viranomaisten, yleishyödyllisten yhteisöjen sekä vapaaehtoisten yhteistyötä öljyvahingon torjunnassa Itämeren alueella. Hankkeessa Suomen Punainen Risti keskittyy kehittämään kansallista vapaaehtoisten rantatorjuntavalmiutta ja jatkaa näin *Vapaaehtoiset öljyntorjunnassa* -hankkeen työtä.

Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahinkojen torjunnassa -lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt päivitettiin syyskuussa 2019 vastaamaan nykylainsäädäntöä ja ohjeita. Päivityksestä vastasi Kokonat Oy. Alkuperäinen vuonna 2015 julkaistu selvitys on toteutettu osana Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön koordinoimaa *Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishanketta, jossa luotiin toimintamalli viranomaisten ja järjestöjen yhteistyölle öljyonnettomuuden sattuessa. (*Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishankkeessa on tuotettu tämän selvityksen ohella) Muut päivitetty kolme ohjeistusluontoista dokumenttia, joita ovat:

- Vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja organisointi öljyvahingon torjunnassa
- Vapaaehtoisille soveltuvat tehtävät öljyvahingon torjunnassa
- Opas vapaaehtoisten pikakouluttamiseksi rantapuhdistukseen öljyvahingon torjunnassa

1. Johdanto

Vaikka vapaaehtoisjärjestöt ovat osallistuneet suunnitellusti öljyvahinkojen torjuntaan jo 2000-luvun alusta lähtien, osoitti vuoden 2014 Raahen öljyonnettomuus, että vapaaehtoisten osallistuminen vaatii vielä kehitettävää. Haasteena oli muun muassa tuolloin voimassa olleen öljyvahinkojen torjuntalain (1673/2009) 36§:n toteuttaminen, jonka mukaan torjuntaviranomaisen tehtävään hyväksymälle vapaaehtoiselle tulee maksaa henkilökohtainen kohtuullinen palkkio. Sittenmin lainsäädäntöä on muutettu ja kyseinen öljyvahinkojen torjuntalaki (1673/2009) on kumottu. Raahen öljyonnettomuus antoi kuitenkin tukea vallitsevalle käsitykselle hyvin organisoitujen vapaaehtoisten merkityksestä laajassa öljyvahingossa, jossa rantojen puhdistamiseen sekä tukitoimiin tarvitaan nopeasti ja suurissa määrin henkilöstöä tukemaan viranomaisen toimintaa. Vaikka vapaaehtoisten hyödyntämiseen viranomaisen apuna suuressa öljyonnettomuudessa suhtaudutaan positiivisesti, kokonaiskuva vapaaehtoisia koskevan lainsäädännön soveltamisesta käytäntöön öljyvahingon torjunnan yhteydessä on puutteellinen. Tämän selvityksen tarkoituksena on luoda kokonaiskuva vapaaehtoisiin liittyvistä hallinnollisista teemoista öljyvahingon torjunnassa.

Selvitys vapaaehtoistoiminnan hallinnoinnista öljyvahinkojen torjunnassa -lainsäädäntö, korvaukset ja hallinnolliset järjestelyt (jatkossa viitataan selvitys) koskee vain todellisia öljyonnettomuustilanteita, joissa viranomaisen pyynnöstä vapaaehtoiset organisoidaan viranomaisjohtoisen öljyntorjunnan tueksi. Selvitys ei ole tarkoitettu sovellettavaksi öljyvahinkojen torjuntaan liittyvien kurssien, koulutusten tai harjoitusten järjestämisessä. Lisäksi selvitys koskee vain vapaaehtoisena öljyntorjuntaan osallistuvia henkilöitä, jotka torjuntaviranomainen on hyväksynyt öljyntorjuntaorganisaatioon. Selvitys ei siten koske torjuntatoissa avustavia henkilöitä, jotka eivät ole vapaaehtoisia, kuten työsuhhteessa olevia henkilöitä tai asevelvollisia, jotka ovat ylimääräisessä harjoituksessa, kertausharjoituksessa, puolustusvoimien vapaaehtoisessa harjoituksessa tai virka-aputehtävässä. Selvityksen ulkopuolelle rajautuvat myös palokunnat, joiden pelastustehtävään osallistumisesta säädetään pelastuslaissa (379/2011), sekä asetuksessa pelastustoimesta ja joista on sovittu palokuntasopimuksin.

Öljyvahinkojen torjuntaan liittyvää lainsäädäntöä on muutettu merkittävästi viime vuosina, sillä aiemman vuonna 2015 julkaistun selvityksen lähtökohtana ollut öljyvahinkojen torjuntalaki (1673/2009) on kumottu ja öljyntorjuntaa koskevat kirjaukset on siirretty pelastuslakiin. Samalla on toteutettu muutoksia työnjaossa. Selvityksen lähtökohtana on siis nykylainsäädännössä Pelastuslaki (379/2011) sekä soveltuvien osin muut lait, jotka on huomioitava vapaaehtoisten osallistuessa öljyntorjuntaan viranomaisen johtamassa torjuntaorganisaatioissa.

Vuoden 2018 lopussa kumotun öljyvahinkojen torjuntalain (1673/2009) 36§:n mukaisen kohtuullisen palkkion maksaminen torjuntaviranomaisen tehtävään hyväksymälle vapaaehtoiselle herätti paljon keskustelua selvityksen teon aikana vuonna 2015. Nykylainsäädäntö ei velvoita viranomaisia maksamaan palkkiota pelastustoimintaan osallistuvalla vapaaehtoisella. Tästä kerrotaan tarkemmin selvityksen kappaleessa 4. Tässä selvityksessä palkkiomuodoista ja palkkion suuruudesta keskusteltaessa asiaan tutustutaan siitä näkökulmasta, että sellaisen maksamisesta on sovittu etukäteen. Kaikissa selvityksen viittauksissa koskien vapaaehtoisille maksettavia palkkioita tarkoitetaan nykylainsäädäntöä vastaavaa järjestelyä. Tässä selvityksessä ei ole otettu kantaa siihen, pitäisikö olemassa olevaa lainsäädäntöä lähteä muuttamaan.

Selvityksen tavoitteena on ollut nostaa esiin lainsäädännöstä kumpuvia velvoitteita ja kiinnittää toimijoiden huomio velvoitteisiin niiltä osin kuin niihin vastaamiseen ei ole olemassa selkeää tulkintaa tai toimintamallia. Vaikka selvitystä tehtäessä saatiin vastauksia avoimiin kysymyksiin, jäivät useat kysymykset toimintamallien suhteen avoimiksi. Asiat, joissa kaivattaisiin vastuuministeriöiden tai niiden alaisen hallinnon suositusluontoisia ohjeistuksia öljyvahingoissa toimimiseen, ovat koottuina loppupäätelmiin ja ne on asetettu tässä selvityksessä pidemmän ajan kehittämiskohteiksi. Ohjeistukset ja hyvien käytäntöjen kirjaaminen edistäisivät vapaaehtoistoiminnan laatua ja vapaaehtoisten tasa-arvoista kohtelua yli järjestöjen rajojen.

Selvityksen alkuun on koottu keskeistä öljyvahinkojen torjuntaa ja vapaaehtoistoimintaa koskevaa lainsäädäntöä, johon selvityksessä viitataan. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään lainsäädännön pohjalta henkilökohtaisen palkkion, matka- ja varustekorvauksien maksua vapaaehtoisille ja vapaaehtoisten vakuutuksien, työturvallisuuden ja terveyshuollon järjestämistä öljyntorjuntatehtävissä. Lopuksi käsitellään järjestöjen ja viranomaisten talous- ja henkilöstöhallintoon liittyviä erityiskysymyksiä, jotka on huomioitava, koska torjuntaviranomaisella on oikeus saada torjunnasta aiheutuneista kustannuksista korvaus öljyvahingosta vastuulliselta tai hänen vakuutuksenantajaltaan. (Pelastuslaki 379/2011, 99 a §; CLC 1969; IOPC Funds 1971 ja 1992). Selvityksen loppupäätelmissä esitetään avoimeksi jääneitä kysymyksiä, jotka vaativat jatkoselvittelyitä. Selvitystä tehtäessä ilmeni myös tarve täydentää olemassa olevia vapaaehtoisten rekisteröintilomakkeita vastaamaan hallinnollisia tarpeita öljyvahingossa. Selvityksen liitteenä on kaksi lomaketta, joiden sisältämät tiedot ovat oleellisia rekisteröitymistilanteessa muun muassa työterveys- ja turvallisuuskysymyksiä vuoksi.

2. Keskeiset käsitteet ja selvityksen lähtökohdat

2.1 Käsitteet

ÖLJYVAHINKOJEN TORJUNTA

Öljyvahinkojen torjunnalla tarkoitetaan välittömiä torjuntatoimia tapahtuneen tai uhkaavan vahingon rajoittamiseksi ja öljyn keräämiseksi ympäristöstä maa-alueen, sisävesialueen tai merialueen öljyvuodon seurauksena. Öljyvahinkojen torjuntaan kuuluvat myös tukitoimet.

JÄLKITORJUNTA

Jälkitorjunnalla tarkoitetaan öljyvahingon torjuntaa, jota tehdään öljyn pilaa-man maaperän, pohjaveden ja rannikon puhdistamiseksi ja kunnostamiseksi sen jälkeen, kun välttämättömät torjuntatoimet vahingon rajoittamiseksi ja öljyn keräämiseksi on tehty (Pelastuslaki 379/2011, 2 §).

PELASTUSTOIMINTA

Pelastustoiminnalla tarkoitetaan pelastuslain (379/2011, 2 a §) mukaisesti kii-reellisiä tehtäviä, joiden tarkoituksena on pelastaa ja suojata ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä onnettomuuden uhatessa tai sattuesssa sekä rajoittaa onnetto-muudesta aiheutuvia vahinkoja ja lieventää onnettomuuden seurauksia.

VAPAAEHTOINEN

Tässä selvityksessä vapaaehtoisella tarkoitetaan henkilöä, joka osallistuu toi-mintaan vapaasta tahdosta, oma-aloitteisesti ja ilman taloudellisen edun ta-voittelua. Vapaaehtoiselle tai hänen osoittamalle yhteisölle voidaan sovittaessa maksaa korvausta tai kulukorvauksia. Vapaaehtoinen voi olla yleishyödyllisen yhteisön jäsen tai olla kuulumatta yleishyödylliseen yhteisöön.

SPONTAANI VAPAAEHTOINEN

Spontaanilla vapaaehtoisella viitataan tässä selvityksessä vapaaehtoiseen, joka ei ole kuulunut ennen öljyvahingon tapahtumista sellaiseen yleishyödylliseen yhteisöön, joka on torjuntaviranomaisen pyynnöstä avustamassa öljyntorjunnassa. Spontaani vapaaehtoinen on todennäköisesti motivoitunut avustamaan öljyntorjunnassa vasta onnettomuuden jo tapahduttua, eikä hän siten kuulu esimerkiksi järjestöjen hälytyslistoille.

YLEISHYÖDYLLINEN YHTEISÖ

Yleishyödyllisellä yhteisöllä viitataan yhteisöön, joka toimii yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä tai yhteiskunnallisessa mielessä. Toiminta ei kohdistu rajoitettuihin henkilöpiireihin eikä yhteisö tuota toiminnallaan taloudellista etua sen osallisille osinkona, voittoa-osuutena, kohtuullista suurempana palkkana tai muuna hyvityksenä. (Tulo-verolaki 1535/1992, 22§.)

TORJUNTAVIRANOMAINEN

Pelastuslain (379/2011) mukaan työnjako öljyvahingoissa eri viranomaisten kesken on seuraava:

- Pelastuslaitokset vastaavat pelastustoiminnasta maalla, rannikolla ja saaristossa sekä pelastustoimen alueen torjuntavalmiuden hankkimisesta ja ylläpidosta;
- Rajavartiolaitos huolehtii pelastustoiminnasta Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä tapahtuneissa alusöljyvahingoissa ja aluskemikaalivahingoissa ja sovittaa yhteen siihen varautumista;
- Öljyn varastojilla on velvollisuus laatia ja toimittaa suunnitelmat öljyvahingon varalta tiedoksi elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle;
- Suomen ympäristökeskus, Liikenne- ja viestintävirasto ja Puolustusvoimat osallistuvat alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjuntaan
- Kunta vastaa tarvittaessa jälkitorjunnasta alueellaan. Kunnan eri viranomaisten ja laitosten tulee tarvittaessa osallistua jälkitorjuntaan. Jälkitorjuntaa johtaa asianomaisen kunnan määräämä viranomainen. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus ohjaa ja sovittaa yhteen jälkitorjuntatöitä, jos torjunta ulottuu usean kunnan alueelle.

2.2 Vapaaehtoisen palvelussuhteen luonne öljyvahingossa

Puhuttaessa palvelussuhteesta tulee erottaa työsuhteeseen ja vapaaehtoisuuteen perustuvat palvelussuhteet. Työsuhde syntyy työntekijän ja työnantajan välille, kun työntekijä sitoutuu henkilökohtaisesti tekemään työtä työnantajan lukuun tämän johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan (työsopimuslaki 55/2001, 1§ 1 momentti). Työsuhde solmitaan työsopimuksella, joka on voimassa toistaiseksi tai määräajan. Muita erityisiä elementtejä työsuhhteessa ovat muun muassa työehtosopimus, työnantajamaksut, eläkkeen kertyminen ja työterveyshuollon järjestäminen.

Myös vapaaehtoiseen toimintaan osallistuva solmii usein kirjallisen sopimuksen järjestävän tahon kanssa. Tästä sopimuksesta käytetään nimitystä vapaaehtoistoiminnan sopimus (ks. Willberg 2015, 14). Sopimus voidaan solmia viranomaisen ja järjestön, järjestön ja vapaaehtoisen tai viranomaisen ja vapaaehtoisen välille. Vapaaehtoistoiminnan sopimus ei ole työsopimus. Vapaaehtoistoiminnan sopimus ei sido vapaaehtoista määräaikaiseen työskentelyyn, vaan vapaaehtoinen on vapaa lopettamaan toiminnan haluamanaan hetkenä ilman seuraamuksia. Yhtälailla kuin vapaaehtoisella on oikeus lopettaa toiminta haluamanaan ajankohtana, myös viranomainen voi ilman seuraamuksia todeta toiminnan loppuvan vapaaehtoisen tai vapaaehtoisten osalta. Vapaaehtoistoiminnan sopimuksen tarkoituksena onkin selvittää yhteisiä sääntöjä ja sitouttaa vapaaehtoinen toimimaan sovitun mukaisesti esimerkiksi työturvallisuuden osalta. (Willberg 2015, 14.)

Vaikka vapaaehtoinen toimii öljyvahingossa viranomaisen työnjohdon alaisuudessa ja voi sovittaessa saada korvauksen vapaaehtoistyöstään, säilyy toiminnassa tästä huolimatta vahva vapaaehtoisuuden elementti. Öljyvahingossa vapaaehtoistoiminta tapahtuu yleishyödyllisten päämäärien edistämiseksi ja vapaaehtoinen tekee työtä omasta vapaasta tahdosta. Vapaaehtoisen päättäessä lopettaa toiminnan omalta osaltaan ei viranomainen voi vaatia vapaaehtoista jatkamaan tehtävässä vedoten sopimukseen.

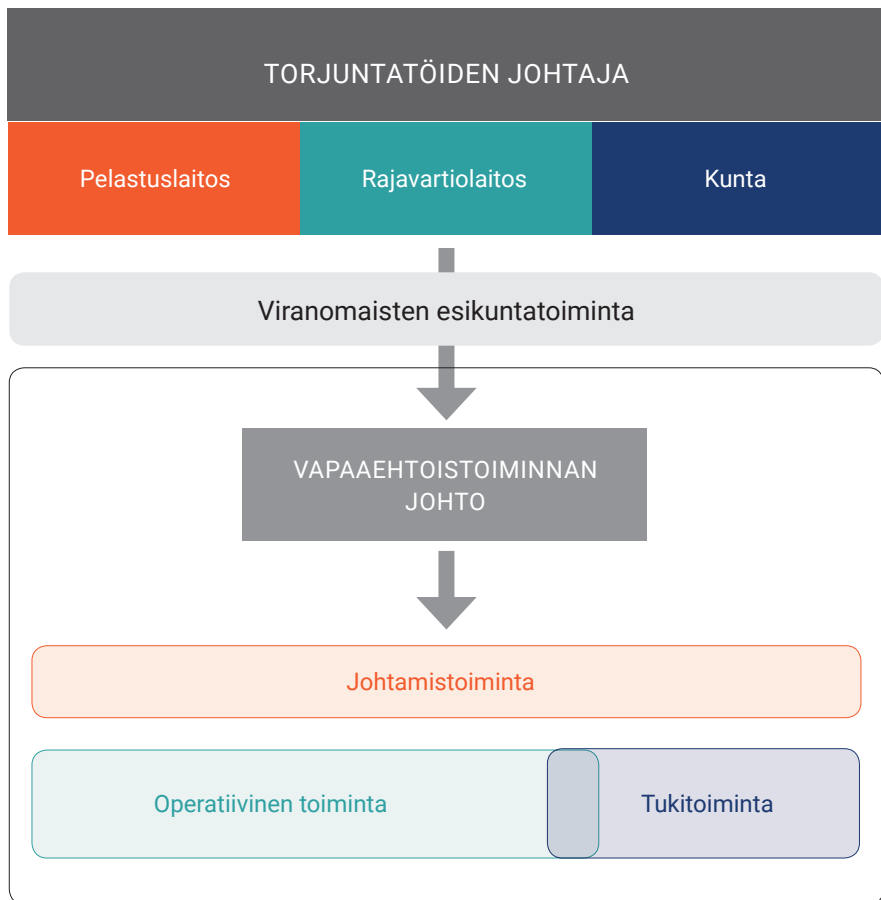
2.3 Vapaaehtoistyön organisointi öljyvahingossa

Osana *Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan* -kehittämishanketta on tuotettu opas vapaaehtoistoiminnan organisoimisesta ja johtamisesta öljyvahingossa. Asiakirja on tarkoitettu oppaaksi järjestöille ja toimintamallin kuvaukseksi viranomaisille.

Vapaaehtoisjärjestöt osallistuvat öljyvahingon torjuntaan viranomaisen kutsusta. Viranomainen on torjuntasuunnitelmassaan määritellyt tarvitsemansa vapaaehtoisresurssit ja öljyvahinkotilanteessa pyytää vapaaehtoisresursseja Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (Vapepa) kautta. Järjestöön kuuluva vapaaehtoinen saa tällöin hälytyksen omalta järjestöltään. Tiedon levitessä öljyvahingosta paikalle saapuu todennäköisesti myös järjestöihin kuulumattomia eli spontaaneja vapaaehtoisia.

Hälytysjärjestelmän kautta ilmoittautuneet vapaaehtoiset ja spontaanit vapaaehtoiset ohjataan kaikki perustamiskeskukseen, joka on viranomaisten johtama ja järjestöjen organisoima vapaaehtoisten vastaanottamispaikka. Torjuntatoimista vastaava viranomainen hyväksyy vapaaehtoiset öljyntorjuntaorganisaatioon, joskaan tästä menettelystä ei ole olemassa säädöksiä tai viranomaisohjetta. Perustamiskeskuksessa kaikki vapaaehtoiset rekisteröidään ja perehdytetään muun muassa työturvallisuusasioihin ja tarvittaessa koulutetaan tehtävään.

Öljyonnettomuudessa vapaaehtoistoimintaa johtaa aina se viranomainen, jonka toiminnassa vapaaehtoisia käytetään. Vapaaehtoisjärjestöt kuitenkin organisoivat oman toimintansa viranomaisen johdon alaisuudessa omatoimisesti (ks. kuva 1). Vapaaehtoistoiminnan organisointia johtaa järjestöön työsuhteessa olevan vapaaehtoistoiminnan johtaja. Vaikka vapaaehtoistoiminta on pääosin oman johdon alla, on osa vapaaehtoistoiminnan erityistoiminnoista suoraan viranomaisen johdon alaisia. Sopimuspalkokunnat (sopimussuhteiset vapaaehtoisipalkokunnat) toimivat viranomaisorganisaatioon sulautettuina, kuten muissakin onnettomuustilanteissa.

Kuva 1. Vapaaehtoisten johtamisen perusmalli, kun vapaaehtoisia ei toimi suoraan viranomaisen johdon alaisuudessa. (Virtanen 2015)

3. Lait ja säädökset

Vapaaehtoistyötä käsitellään vain harvoissa laeissa. Pelastuslaissa (379/2011) on kuitenkin erikseen huomioitu vapaaehtoisten osallistuminen pelastustoimintaan, johon myös pelastustoiminta öljy- ja aluskemikaalivahingoissa kuuluu. Lainsäädäntöön liittyen huomionarvoista öljyvahingon torjunnan kannalta on se, että öljyvahinkojen jälkitorjunta ei kuulu pelastustoimintaan. Pelastuslaitos tekee ilmoituksen ensitorjunnan päättymisestä öljyvahingon jälkitorjunnasta vastaavalle viranomaiselle eli kunnalle. Jälkitorjuntaa määrittävät pykälät on nyt sisällytetty pelastuslakiin (379/2011, 111 a §), mutta ne tullaan suunnitelman mukaan siirtämään ympäristölainsäädäntöön. Lisäksi selvityksessä viitataan useisiin muihin lakeihin. Tekstin luettavuuden parantamiseksi selvityksessä yleisimmin viitatuista lainkohdista on koottu tämän luvun alle sen sijaan, että tekstissä olisi aina lainaus suoraan laista.

3.1 Pelastuslaki 379/2011

35 § JOHTAMINEN YHTEISTOIMINTATILANTEESSA

”Jos pelastustoimintaan osallistuu useamman toimialan viranomaisia, tilanteen yleisjohtajana toimii pelastustoiminnan johtaja. Yleisjohtaja vastaa tilannekuvan ylläpitämisestä ja toiminnan yhteensovittamisesta. Eri toimialojen yksiköt toimivat oman johtonsa alaisuudessa siten, että niiden toimenpiteet kokonaisuudessaan edistävät onnettomuuden tai tilanteen seurausten tehokasta torjuntaa.

Tilanteen yleisjohtaja voi muodostaa avukseen viranomaisten, laitosten ja toimintaan osallistuvien vapaaehtoisten yksiköiden edustajista koostuvan johtoryhmän ja kutsua asiantuntijoita avukseen.

Öljy- ja kemikaalivahinkojen pelastustoimintaa varten perustettavaan johtoryhmään tulee kutsua ympäristönsuojelun asiantuntija tai varata tällaiselle asiantuntijalle tilaisuus tulla kuulluksi.”

37 § VELVOLLISUUS OSALLISTUA PELASTUSTOIMINTAAN

”Jos ihmisen pelastamiseksi tai onnettomuuden torjumiseksi on välttämätöntä, pelastustoiminnan johtajalla on oikeus määrätä palo- ja onnettomuuspaikalla tai sen läheisyydessä oleva työkykyinen henkilö, jolla ei ole pätevää syytä esteenä, avustamaan pelastustoiminnassa. Pelastusviran-

omaisella on vastaavassa tilanteessa oikeus, jos tilanteen hallitseminen ei muuten ole mahdollista, määrätä onnettomuuskunnassa oleskelevia työkyisiä henkilöitä viipymättä saapumaan palo- tai onnettomuuspaikalle ja avustamaan pelastustoiminnassa. Tehtävästä on oikeus kieltäytyä vain pätevistä syistä.

Onnettomuus- ja vaaratilanteissa ovat muutkin palokunnat kuin 25 §:ssä tarkoitetut sopimuspalokunnat pelastustoiminnan johtajan yleisen määräysvallan alaisia, teollisuus- tai muun laitoksen palokunta kuitenkin vain, jos laitoksen turvallisuus ei siitä vaarannu.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu määräys voidaan antaa olemaan voimassa kunnes järjestäytyntä apua on riittävästi palo- tai onnettomuuspaikalla. Määräys voidaan antaa kuitenkin enintään vuorokauden ajaksi kerrallaan ja se voidaan uudistaa enintään yhden kerran. Pelastustoimintaa avustamaan määrättyllä henkilöllä on oikeus saada todistus pelastustyöhön osallistumisesta.

Pelastustoimintaan määrätty ei saa lähteä palo- tai onnettomuuspaikalta, ennen kuin pelastustoiminnan johtaja on antanut siihen luvan.”

51 § VAPAAEHTOISTOIMINTA

”Pelastustoimen koulutus-, neuvonta- ja valistustehtävissä sekä pelastustoiminnassa voidaan käyttää apuna vapaaehtoisia organisaatioita ja henkilöitä, ei kuitenkaan tehtävissä, joihin sisältyy merkittävää julkisen vallan käyttöä, kuten viranomaistoimivaltuuksien käyttöä taikka tarkastus- tai valvontatoimintaa.

Vapaaehtoisten osallistumisesta pelastustoimeen voidaan antaa tarkempia säännöksiä valtioneuvoston asetuksella.”

86 § VAITIOLOVELVOLLISUUS

(1 momentti)

”Pelastustoimen palveluksessa oleva tai pelastustoimintaan osallistuva sekä 107 §:ssä tarkoitettu tutkintalautakunnan jäsen ja asiantuntija eivät saa pelastustoimeen kuulumattomalla tavalla käyttää hyödykseen eivätkä luvatta ilmaista muille tässä tehtävässään tietoon saamaansa seikkaa, jos siitä on laissa säädetty salassapitovelvollisuus taikka jos se koskee yksityistä liikesalaisuutta, taloudellista asemaa, henkilökohtaisia olosuhteita tai terveydentilaa. (10.8.2018/658)”

102 § PELASTUSTEHTÄVÄSTÄ MAKSETTAVAT KORVAUKSET JA PALKKIOT

”Pelastuslaitos tai Rajavartiolaitos suorittaa korvauksen turmeltuneista tai hävinneistä henkilökohtaisista vaatteista, varusteista ja työvälineistä sille, joka on:

- 1) ryhtynyt omatoimisiin pelastustoimenpiteisiin 3 §:ssä säädetyn toimintavelvollisuuden perusteella;
- 2) osallistunut pelastustoimintaan sopimuspalokunnan tai muun sopimuksen tehneen yhteisön jäsenenä;
- 3) määrätty avustamaan pelastustoiminnassa 37 §:n 1 momentin mukaisesti; tai
- 4) vapaaehtoisesti osallistunut pelastustoimintaan 51 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun korvauksen maksamisen edellytyksenä on, että vahingosta on ensi tilassa ilmoitettu pelastustoiminnan johtajalle tai pelastuslaitokselle. Korvausta on haettava kirjallisesti kolmen kuukauden kuluessa vahingon tapahtumisesta.

Pelastuslaitos tai Rajavartiolaitos maksaa pelastustoiminnassa 37 §:n 1 momentin mukaisesti avustamaan määrätylle henkilölle kohtuullisen palkkion.

103 § PELASTUSTOIMINNASSA SATTUNEEN TAPATURMAN JA AMMATTITAUDIN KORVAAMINEN

Pelastustoiminnassa tai väestönsuojelutehtävissä sattuneesta tapaturmasta tai siinä saadusta ammattitaudista suoritetaan korvausta valtion varoista samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturma- ja ammattitautilaissa (459/2015) säädetään työtapaturmasta ja ammattitaudista. Korvaus suoritetaan vain siltä osin kuin vahingoittuneella ei ole oikeutta vähintään samansuuruiseen korvaukseen muun lain mukaan. Korvausta suoritetaan niille, jotka:

- 1) ovat 3 §:ssä säädetyn toimintavelvollisuuden perusteella ryhtyneet omatoimisiin pelastustoimenpiteisiin;
- 2) kuuluvat sopimuspalokuntaan tai muuhun sopimuksen tehneeseen yhteisöön mutta eivät ole oikeutettuja korvauksiin työtapaturma- ja ammattitautilain mukaan;
- 3) on 37 §:n 1 momentin mukaisesti määrätty avustamaan pelastustoiminnassa;

- 4) ovat vapaaehtoisesti osallistuneet pelastustoimintaan 51 §:ssä tarkoitetulla tavalla; tai
- 5) on 67 §:n perusteella määrätty väestönsuojelukoulutukseen.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu korvaus maksetaan kuitenkin aina, jos tapaturma on sattunut tai ammattitauti aiheutunut käytettäessä teollisuus- tai laitospalokuntaa pelastustoimintaan laitoksen ulkopuolella.

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös sopimuspalokunnan ja muun sopimuksen tehneen yhteisön tämän lain mukaista koulutustoimintaa ja sopimuksen mukaisiin tehtäviin liittyvää kiinteistön ja kaluston hoitoa sekä ensivastetoimintaa.

Asian, joka koskee korvauksen suorittamista tämän pykälän nojalla valtion varoista, käsittelee Valtiokonttori. Korvausasian käsittelyyn ja muutoksenhaakuun korvausasiassa annettuun päätökseen sovelletaan työtapaturma- ja ammattitautilain säännöksiä.”

3.2 Työtapaturma- ja ammattitautilaki (459/2015)

Öljyntorjuntatehtäviin viranomaisen hyväksymän vapaaehtoisen vakuutusturva toteutuu pelastuslain 103§:n perusteella (ks.yllä). Öljy- tai aluskemikaalivahinkojen torjunnassa sattuneesta tapaturmasta tai siinä saadusta ammattitaudista suoritetaan korvausta valtion varoista samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturmasta tai ammattitaudista siltä osin kuin vahingoittuneella ei ole oikeutta vähintään samansuuruiseen korvaukseen muun lain mukaan.

Työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015) 3§:n 3 momentin mukaan valtiolla ei ole vakuuttamisvelvollisuutta, vaan korvaus valtion työssä aiheutuneen työtapaturman tai ammattitaudin johdosta maksetaan valtion varoista siten kuin työtapaturma- ja ammattitautilaissa säädetään.

3.3 Työturvallisuuslaki (738/2002)

2§ LAIN YLEINEN SOVELTAMISALA

”Tätä lakia sovelletaan työ sopimuksen perusteella tehtävään työhön sekä virkasuhteessa tai siihen verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa tehtävään työhön.

Lakia ei sovelleta tavanomaiseen harrastustoimintaan eikä ammattiurheilemiseen.

Tämä laki velvoittaa 1 momentissa tarkoitetun oikeussuhteen osapuolina olevia työnantajaa ja työntekijää siten kuin jäljempänä säädetään.

Sen lisäksi, mitä tässä laissa säädetään, noudatetaan, mitä työturvallisuudesta tietyssä työssä erikseen säädetään.”

55§ VAPAAEHTOISTYÖ

”Milloin työpaikalla henkilö, jonka työhön ei muutoin sovelleta tätä lakia, tekee työnantajan kanssa tekemänsä muun sopimuksen kuin työ- tai toimeksiantosopimuksen perusteella taikka olematta työnantajaan virka- tai muussa siihen rinnastettavassa palvelussuhteessa samaa tai samankaltaista työtä kuin työpaikan työntekijät, työnantajan on soveltuvin osin huolehdittava siitä, että kyseisen henkilön turvallisuudelle tai terveydelle ei aiheudu haittaa tai vaaraa hänen työpaikalla ollessaan. Vastaavasti hänen on noudatettava työtä ja työpaikkaa koskevia turvallisuusohjeita sekä käytettävä hänen käyttöönsä annettuja henkilönsuojaimia ja apuvälineitä.”

3.4 Vahingonkorvauslaki (412/1974)

3 LUKU 1§ TYÖNANTAJAN JA JULKISYHTEISÖN KORVAUSVASTUU

”Työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttaa. Työnantajana pidetään myös sitä, joka antaa tehtävän sellaiselle itsenäiselle yrittäjälle, joka huomioon ottaen toimeksiantosuhteen pysyvyys, työn laatu ja muut olosuhteet on rinnastettava työntekijään.

Mitä 1 momentissa on sanottu työnantajasta, koskee vastaavasti valtiota, kuntaa ja muuta julkista yhteisöä tai laitosta, kun vahinko on aiheutunut sellaisen julkisyhteisön työntekijän taikka yhteisöön virka- tai siihen verrattavassa palvelussuhteessa olevan henkilön virheestä tai laiminlyönnistä toiminnassa, jota ei ole pidettävä julkisen vallan käyttämisenä.

Jos se, joka viranomaisen määräyksestä, luottamustoimeen valittuna tai toisen pyynnöstä suorittaa laissa määrättyä tai työsuhteeseen verrattavissa olosuhteissa tiettyä tehtävää olematta itsenäinen yrittäjä, tehtävää suorittaessaan virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa vahinkoa, on se, jonka lukuun tehtävä suoritetaan, velvollinen korvaamaan vahingon. Jos oppilaitoksen oppilas aiheuttaa virheellään tai laiminlyönnillään vahinkoa opeutukseen liittyvässä työssä tai hoitolaitoksessa hoidettavana oleva vastaavasti hoitoon liittyvässä työssä, on niin ikään se, jonka lukuun työ suoritetaan, velvollinen korvaamaan vahingon. (13.12.1991/1423)”

3.5 Työttömyysturvalaki (1290/2002)

4 LUKU 5§ ETUUDEN MÄÄRÄ

”Sovitelu työttömyysetuus lasketaan siten, että etuus ja 50 prosenttia saadun tulon siitä osasta, joka ylittää suojaosan, voivat sovittelujakson aikana yhteensä nousta määrään, joka etuutena muutoin olisi voitu maksaa.

Suojaosan määrä on:

- 1) 300 euroa kuukauden sovittelujakson aikana;
- 2) 300 euroa käytettäessä 4 §:n 2 momentin mukaista laskennallista tuloa;
- 3) 279 euroa neljän peräkkäisen kalenteriviikon sovittelujakson aikana.”

Sovittelun ansiopäivärahan määrä lasketaan siten, että se mahdollisine lapsikorotuksineen ja tulo sovittelujakson aikana yhteensä ovat enintään ansiopäivärahan perusteena olevan palkan suuruinen, kuitenkin vähintään niin paljon kuin henkilöllä olisi oikeus saada peruspäivärahana.

3.6 Yleishyödyllisten yhteisöjen ja julkisyhteisöjen vapaaehtoiminnan ennakkoperintäkysymykset (A102/200/2018)

6.1 MATKAKUSTANNUSTEN KORVAUKSET YLEISHYÖDYLLISEN YHTEISÖN TAI JULKISYHTEISÖN HYVÄKSI TOIMIVILLE VAPAAEHTOISILLE

”Pääsääntöisesti verovapaita matkakustannusten korvauksia voidaan maksaa vain palkansaajalle. Kustannusten korvausten verovapaus on TVL [tuloverolaki] 71 §:n 3 momentissa laajennettu koskemaan yleishyödylliseltä yhteisöltä ja 1.1.2019 alkaen julkisyhteisöltä niiden toimeksiannosta tehdyistä matkoista saatuja matkakustannusten korvauksia, jos korvauksen saaja ei ole työsuhteessa maksajaan tai ei muuten saa palkkaa työstä, johon matka liittyy. Verovapaita matkakustannusten korvauksia voidaan maksaa vain näiden tahojen lukuun vapaaehtoistyötä tekeville (vapaaehtoistyöstä katso luku 1.4). Ainoa poikkeus tähän ovat kilpailutuomarit, joille voidaan myös maksaa verovapaita matkakustannuksen korvauksia TVL 71 §:n 3 momentin mukaisesti (katso tarkemmin luku 6.1.3).

Yleishyödyllisen yhteisön tai julkisyhteisön hyväksi sen toimeksiannosta toimivalle vapaaehtoiselle verovapaata on:

- päiväraha enintään 20 päivältä kalenterivuodessa;
- majoittumiskorvaus;
- matkustamiskustannusten korvaus, julkisen kulkuneuvon mukaan rajoituksetta ja kilometrikorvaukset enintään 3 000 euroa kalenterivuodessa.

Näitä matkakustannusten korvauksia voi maksaa vain TVL [tuloverolaki] 22 §:ssä tarkoitettu yleishyödyllinen yhteisö ja ohjeessa A102/200/2018 tarkoitettu julkisyhteisö. Julkisyhteisöinä pidetään muuan muassa seuraavia TVL 21 §:ssä mainittuja osittain verovapaita yhteisöjä:

- valtiota ja sen laitoksia,
- kuntaa, kuntayhtymää, maakuntaa sekä näiden palveluksessa olevia varten perustettua eläkelaitosta, eläkesäätiötä tai -kassaa tai muuta vastaavaa eläkelaitosta, -säätiötä tai -kassaa, joka saa avustusta yhteiskunnan varoista
- evankelis-luterilaista kirkkoa, ortodoksista kirkkokuntaa sekä muuta uskonnollista yhdyskuntaa ja niiden seurakuntia samoin kuin niiden palveluksessa olevia varten perustettua eläkelaitosta, eläkesäätiötä ja eläkekassaa.

6.1.2 EDELLYTYKSET VAPAAEHTOISILLE MAKSETTAVILLE MATKAKUSTANNUSTEN KORVAUKSILLE

”Matkoista on tehtävä matkalasku. Verovapauden edellytykset ovat samat kuin palkansaajillakin, paitsi että yleishyödyllinen yhteisö tai julkisyhteisö voi korvata matkustamiskustannukset myös vapaaehtoisen asunnolta vapaaehtoistyön tekemispaikkaan TVL 72 §:n 4 momentin estämättä.

Vapaaehtoisille voidaan korvata matkakustannukset julkisilla kulkuneuvoilla ja majoittumiskustannukset rajoituksetta tositteita vastaan. Yhteisön on muistettava seurata verovapaiden päivärahojen ja kilometrikorvausten enimmäismäärän täyttymistä. Päivärahojen enimmäismäärää (20 päivää) laskettaessa päivä tulee käytettyä, vaikka maksettu päiväraha olisi pienempi kuin kustannuspäätöksen mukainen enimmäismäärä. Verovapaiden päivärahojen enimmäismäärää laskettaessa ei ole merkitystä myöskään sillä, onko päivärahoja maksettu kotimaan päivärahan, ulkomaanpäivärahan vai osapäivärahan määräisenä.

Kilometrikorvausten 3 000 euron enimmäismäärää laskettaessa mukaan lasketaan kaikki henkilölle maksetut kilometrikorvaukset. Siten merkitystä ei ole sillä, onko korvausta maksettu eri matkoilta eri suuruisena esimerkiksi sen perusteella, että mukana kyydissä on ollut muita henkilöitä tai kuljetettavia tavaroita.

Päivärahojen ja kilometrikorvausten enimmäismäärät ovat verovelvolliskohtaisia (TVL 71 §:n 3 momentti). Sama henkilö voi saada päivärahoja ja kilometrikorvauksia useammalta yleishyödylliseltä yhteisöltä ja julkisyhteisöltä. Jos yleishyödyllisiltä yhteisöiltä ja julkisyhteisöltä saadut yhteenlasketut korvaukset ylittävät pykälässä säädetyt enimmäismäärät, ylimenevä osa on henkilön veronalaista ansiotuloa. Korvausten määrät lasketaan yhteen saajan verotuksen toimittamisen yhteydessä. Matkakustannusten korvausten maksajan ei siis tarvitse tietää tai selvittää, kuinka paljon matkakustannusten korvauksia henkilö on saanut muilta maksajilta.

6.1.3 VAPAAEHTOISET, JOILLE VOIDAAN MAKSAA VEROVAPAITA MATKAKUSTANNUSTEN KORVAUKSIA

”Matkakorvaus on verovapaata tuloa yhteisössä vapaaehtoisesti ja vastikkeetta toimivalle henkilölle. Matka on tehtävä yleishyödyllisen yhteisön tai julkisyhteisön toimeksiannosta. Matkan on liityttävä yleishyödyllisen yhteisön tai julkisyhteisön toimintaan ja siitä on päätettävä asianmukaisesti etukäteen. Esimerkiksi urheiluseuroissa tyypillisiä ovat matkat ohjelman mukaisesti harjoituksiin ja kilpailutapahtumiin. Kuuluminen joukkueeseen tai seuran edustaminen kilpailussa merkitsee tässä tarkoitettua toimeksiannosta. Kokousmatkan kustannuksia voi korvata, jos henkilö on valittu edustamaan yhteisöä kyseisessä kokouksessa. Sen sijaan esimerkiksi jäsenkokoukseen oma-aloitteisesti tulleen henkilön matkakustannuksia ei voi korvata verovapaasti.

Hallituksen esityksen (HE 83/2000) perustelujen mukaan TVL 71 §:n 3 momentin verovapaussäännöksen on tarkoitus koskea yleishyödyllisen yhteisön toimintaan palkatta tai harrastusluonteisesti osallistuvia henkilöitä.

Jos henkilö tekee vapaaehtoistyötä useamman yhteisön tai julkisyhteisön hyväksi samaan aikaan, esimerkiksi yhdistysten yhteistapahtumassa, mikä tahansa tapahtumaa järjestävistä yhteisöistä voi korvata matkakustannukset vapaaehtoiselle. Samalta matkalta voidaan maksaa matkakustannusten korvaukset kuitenkin vain kerran verovapaasti.”

3.7 Verohallinnon päätös ennakonpidätys- velvollisuudesta vapauttamisesta (A136/200/2016, 1§)

”Ennakonpidätystä ei toimiteta: - -

12. reserviläispalkasta; - -

17. verosta vapaaksi katsottavien matkakustannuskorvausten perusteista ja määrästä annetun Verohallinnon päätöksen mukaisesti luonnolliselle henkilölle maksetusta määrästä silloinkaan, kun se maksetaan muuta korvausta suorittamatta ja muutoin kuin työsuhteen perusteella; - -.”

4. Korvaukset torjuntaan osallistumisesta

Pelastuslaissa (379/2011, 102 §, 103 §) säädetään vapaaehtoisille korvattavien varusteiden sekä sattuneen tapaturman tai ammattitaudin korvaamisesta. Muiden kustannusten korvaaminen (esimerkiksi matkakustannukset) tai kohtuullisen palkkion maksaminen toimintaan osallistuvalla vapaaehtoisella perustuu määräykseen tai sopimukseen. Huomionarvoista tässä on kuitenkin jo aiemmin selvityksessä esille nostettu jako kiireellisten öljyvahingon torjuntatehtävien (pelastustoimen vastuulla) sekä jälkitorjunnan (kunnan vastuulla) välillä, sillä jälkitorjunta ei kuulu pelastustoimintaan ja siihen ei sovelleta pelastuslakia. Pelastustoiminnaksi lasketaan siis kiireelliset tehtävät, joiden tarkoituksena on pelastaa ja suojata ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä onnettomuuden uhatessa tai sattuesssa sekä rajoittaa onnettomuudesta aiheutuvia vahinkoja ja lieventää onnettomuuden seurauksia. Siihen, missä vaiheessa öljyntorjunta siirtyy pelastustoiminnasta kunnan vastuulle jälkitorjuntana ei kuitenkaan ole nykylainsäädännössä täysin yksiselitteistä vastausta. Käytännöstä toiminnan johtamisesta vastuussa oleva viranomainen päättää, missä vaiheessa toiminta muuttuu jälkitorjunnaksi ja vastuu siirtyy kunnalle.

Öljyvahingon torjunnassa tehtävä vapaaehtoistyö voi olla vastikkeetonta tai vastikkeellista. Pelastuslain (379/2011) 102 §:n mukaan Pelastuslaitos tai Rajavartiolaitos maksaa pelastustoiminnassa 37 §:n 1 momentin mukaisesti avustamaan määrätyle henkilöille¹ kohtuullisen palkkion.

VAPAAEHTOISTOIMINTA (HE 257/2010)

Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan lakiehdotuksessa:

- toimintaa, johon osallistutaan vapaasta tahdosta ja oma-aloitteisesti
- Vapaaehtoistoiminta ei missään muodossa voi olla pakollista.
- Vapaaehtoistoiminnasta ei makseta palkkaa, eikä sitä tehdä taloudellisista syistä.
- Vapaaehtoistoimintaan osallistuville koituneet kulut voidaan kuitenkin korvata sopimuksen perusteella.
- Vapaaehtoistoiminnan tavoitteena on toimia muiden kuin tähän toimintaan osallistuvan omaksi tai hänen perheensä jäsenten hyväksi.

1 Oma-aloitteisesti ja vailla ohjausta toimivat henkilöt eivät ole oikeutettuja korvaukseen. **23**

VAPAAEHTOISTYÖN KORVAAMINEN

Vapaaehtoistyön korvaamisella tavoitellaan auttamishaluisten henkilöiden hakeutumista auttamaan järjestäytyneiden tahojen kautta öljyntorjunnassa, mikä parantaa toiminnan koordinaatiota ja työsuojellisia näkökohtia sekä korvausten takaisinperintää kansainvälisiltä korvausrahasetoilta ja vakuutusyhtiöiltä (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2014, 98).

Nykylainsäädäntö ei velvoita viranomaisia maksamaan vapaaehtoiselle palkkiota öljyvahingon torjunnasta. Vapaaehtoisesti pelastustoimintaan osallistuville henkilöille voidaan kuitenkin maksaa kohtuullinen palkkio, jos osallistuminen perustuu pelastuslain 37 §:n mukaiseen määräykseen. Palkkion maksaminen vapaaehtoistoiminnasta pelastuslain 51 §:ssä tarkoitetussa tilanteessa edellyttää, että siitä on erikseen sovittu. Periaatteessa kuitenkin vapaaehtoisuudessa keskeisenä elementtinä on toiminnan vastikkeettomuus, joka tulee ilmi myös pelastuslain 51 §:ää koskevassa hallituksen esityksessä (ks. infolaatikko: *Vapaaehtoistoiminta HE 257/2010*). Samalla erilaiset palkkio- ja korvauskäytännöt ovat herättäneet keskustelua.

Yhtenäisiä palkkiomaksuun tai korvauksiin liittyviä käytäntöjä ei ole valtakunnallisesti ohjeistettu. Pienessä öljyvahingossa, jossa vapaaehtoistoiminta käsittää muutamia kymmeniä vapaaehtoisia, toiminta järjestäytynee ad hoc-periaatteella. Suuren öljyonnettomuuden riski on kuitenkin Suomessa todellinen. Sen vuoksi olisi tärkeää toiminnan sujuvuuden ja vapaaehtoisten tasa-arvoisen kohtelun varmistamiseksi, että olemassa olisi valtakunnallinen suositusluontoinen ohjeistus yhtenäisestä palkkiomallista, joka sisältäisi muun muassa suositukset dokumentoinnista, maksuperusteista ja palkkion suuruudesta.

4.1 Nykykäytäntöjä korvauksen maksamisesta

Pelastuslain (379/2011, 102 §) mukaan Pelastuslaitos tai Rajavartiolaitos suorittaa korvauksen turmeltuneista tai hävinneistä henkilökohtaisista vaatteista, varusteista ja työvälineistä sille, joka on vapaaehtoisesti osallistunut pelastustoimintaan. Korvausta on haettava kirjallisesti kolmen kuukauden kuluessa vahingon tapahtumisesta. Korvaus haetaan torjunnasta vastaavalta taholta eli maa- ja rannikkotorjunnassa pelastuslaitokselta ja avomeritorjunnassa Rajavartiolaikokselta. Lain mukaan oikeus saada korvausta on nimenomaan henkilökoh-

taisten vaatteiden, varusteiden ja työvälineiden omistajalla eli tässä tapauksessa vapaaehtoisella itsellään, ei yleishyödyllisellä yhteisöllä. Muiden kustannusten korvaaminen (esimerkiksi matkakustannukset) perustuu sopimukseen.

Henkilöverotuksellisesti matkakorvauksen koskiessa vapaaehtoisesti ja vastikkeetta toimivan henkilön matkakorvausta kyseessä on verovapaa tulo. Matka on tehtävä yleishyödyllisen yhteisön tai julkisyhteisön toimeksiannosta ja sen voi maksaa verovapaasti joko yleishyödyllinen yhteisö tai julkisyhteisö. Aiemmin, jos korvauksen maksajana oli viranomainen, korvaus vapaaehtoiselle ei voinut olla verovapaata. Nyt Veron ohjeessa (VH/2545/00.01.00/2019) maksajana voi verovapaasti olla joko viranomainen tai järjestö, kunhan muut verovapauden ehdot täyttyvät.

Kustannusten korvaamisessa verovapaasti vapaaehtoiselle keskeisenä elementtinä on vapaaehtoisuuden vastikkeettomuus. Jos vapaaehtoisesta osallistuminen öljyvahingon torjuntaan perustuu pelastuslain 37 §:n mukaiseen määräykseen tai jos palkkion maksamisesta pelastuslain 51 §:ssä tarkoitetussa tilanteessa on erikseen sovittu, voidaan osallistumisesta maksaa kohtuullista palkkiota. Palkkio on kuitenkin aina veronalaista tuloa.

Pohdittaessa mahdollista mallia palkkion ja korvausten maksamisesta vapaaehtoiselle on hyvä tarkastella ensin olemassa olevia käytäntöjä. Olemassa olevat käytännöt ovat jaettavissa viranomaisten yleishyödyllisille yhteisöille maksamiin palkkioihin sekä viranomaisten suoraan tai välillisesti vapaaehtoiselle maksamiin palkkioihin ja kulukorvauksiin.

YLEISHYÖDYLLINEN YHTEISÖ PALKKION SAAJANA JA KULUKORVAUSTEN VÄLITTÄJÄNÄ

Useilla järjestöillä on viranomaisen kanssa sopimuksia, joissa järjestön vapaaehtoiset toimivat viranomaisen pyynnöstä hälytystehtävissä. Useissa sopimusmalleissa viranomainen maksaa hälytystehtävästä kiinteän palkkion järjestölle tai viranomainen maksaa järjestölle hälytyksestä aiheutuneet kulut järjestön tekemän kokoomalaskun perusteella. Viranomaisen järjestöille maksamista korvauksista järjestöt maksavat edelleen organisaation omien sääntöjen mukaisesti vapaaehtoisille mahdollisesti maksettavat matkakulut tai muut korvaukset.

Esimerkiksi poliisijohtoisissa tehtävissä poliisin varoista maksetaan järjestöille palkkio kokoonnutsemiseen johtaneesta tehtävästä, minkä lisäksi järjestöt välittävät viranomaisen vapaaehtoisille maksamat kulukorvaukset. Sisäministeriön ja Suomen Punaisen Ristin, Suomen Meripelastusseura ry:n ja Suomen Lentopelastusseura ry:n välisen neuvottelun tuloksena tehdyssä Rajavartiolaitoksen päätöksessä (332/42/2010) ja Poliisihallituksen ohjeessa (POL-2018-49982) määritellään Vapepan alueorganisaatiolle maksettavaksi kiinteä häly-

tyskohtainen palkkio kokoontumiseen johtaneesta hälytystehtävästä, poikkeuksena kuitenkin meripelastustoimen tehtävistä maksettava korvaus². Tämän lisäksi sopimuksen mukaan valtion varoista korvataan erikseen välittömät kustannukset kuten aineelliset vahingot sekä vapaaehtoisten matkakustannukset valtion matkustussäännön mukaisesti. Toimeksiannon antanut poliisilaitos maksaa järjestön tekemän kokoomalaskun perusteella korvaukset vapaaehtoisjärjestölle, joka huolehtii organisaation sisäisestä maksuliikenteestä omien sääntöjensä mukaisesti.

SÖKÖ II -hankkeessa laaditussa manuaalissa, jossa käsitellään alusöljyvahingon rantatorjuntaa, on esitetty malliksi, että WWF laatii kokoomalaskun torjuntaviranomaiselle operaation päätyttyä. Tämän mallin mukaisesti torjuntaviranomainen maksaisi kokoomalaskun perusteella korvaukset ja mahdolliset palkkiot WWF:lle, joka huolehtisi organisaation sisäisestä maksuliikenteestä omien sääntöjensä mukaisesti. (SÖKÖ II -hanke manuaali 2, 11.) Tätä SÖKÖ II -hankkeessa laadittua laskutusmallia ei kuitenkaan ole käytännössä toteutettu.

HENKILÖ PALKKION SAAJANA

On olemassa myös palkkiomalleja, joissa viranomainen maksaa palkkion vapaaehtoiselle henkilölle. Tällaisia palkkiomalleja ovat muun muassa asevelvollisen vapaaehtoisen harjoituksen päivärahamalli ja sopimuspalokuntien palkkamalli.

Puolustusvoimien vapaaehtoiseen harjoitukseen osallistumisesta maksetaan asevelvolliselle vain päiväraha. Päiväraha ei ole veronalaista tuloa tuloverolain (1535/1992) 92§:n 8 momentin mukaan, jossa säädetään verovapaista sosiaali-tuuksista.

Vapaaehtoisissa palokunnissa palkanmaksu vapaaehtoisille perustuu aina sopimukseen ja on saajalleen veronalaista tuloa. Sopimus voi olla muodoltaan:

2 Vapepan alueorganisaatiolle maksettava hälytyskohtainen palkkio on vuosille 2016-2020 400 euroa (POL-2015-14615). Meripelastustoimen tehtävästä maksettavasta palkkiosta järjestölle säädetään Rajavartiolaitoksen päätöksessä (332/42/2010) erikseen. Meripelastuslain 21§:n 1 momentissa tarkoitettu yhdistykselle tai yhteisölle maksettavaksi kohtuulliseksi palkkioksi nimetään päätöksessä 8 euroa henkilötyötunnilta, minkä lisäksi palkkion suuruuteen vaikuttavat aluksen koneteho ja polttoaine. Meripelastustoimen tehtävässä mukana oleville ei makseta erillistä henkilökohtaista palkkiota, vaan korvaus pitää sisällään myös miehistön palkkiot.

- 1) vapaaehtoisen palokuntalaisen henkilökohtaisesti tekemä sopimus pelastuslaitoksen kanssa, tai
- 2) vapaaehtoisen palokunnan (sopimuspalokunnan) tekemä sopimus pelastuslaitoksen kanssa palkkionmaksusta, johon sisältyy sopimuspalokunnalle maksettavan kiinteän korvauksen lisäksi sovittu työkorvaus. Työkorvaus voidaan joko pitää sopimuspalokunnalla (osana vuosikorvausta) tai sopimuspalokunnan ja vapaaehtoisen palokuntalaisen kirjallisen tai suullisen sopimuksen perusteella maksaa vapaaehtoiselle palokuntalaiselle. (Kujala 2011, 10.)

Palkan voi maksaa vapaaehtoisen palokuntalaisen tilille sopimuksesta riippuen joko pelastuslaitos tai sopimuspalokunta. Usein pelastuslaitos huolehtii palkanmaksusta palokunnan ilmoittamien kriteerien mukaisesti, koska pelastuslaitos on tottunut huomioimaan palkanmaksun tekniset vaatimukset ja sivukulut. Palkka maksetaan tuntiperusteisesti alkavalta tunnilta ja palkan suuruus vaihtelee sopimuksesta riippuen 10-12 euroa tunnilta.

4.2 Palkkiomuotoja vapaaehtoiselle henkilölle öljyvahingon torjunnassa

Pelastuslaitos tai Rajavartiolaitos maksaa pelastustoiminnassa Pelastuslain 37 §:n 1 momentin mukaisesti avustamaan määrätylle henkilölle kohtuullisen palkkion. Palkkion maksaminen vapaaehtoistoiminnasta (pelastuslaki 370/2011, 51 §) edellyttää, että siitä on erikseen sovittu. Nykylainsäädäntö ei siis velvoita viranomaisia maksamaan palkkiota toiminnassa avustamaan pyydetyille henkilöille. Tässä selvityksen osiossa käydään läpi eri palkkiomuotoja ja perusteita palkkion suuruudelle ennen kaikkea siitä näkökulmasta, että sellaisen maksamisesta on sovittu etukäteen.

Palkkion muodosta tai suuruudesta ei ole olemassa suositusta eikä vakiintunutta käytäntöä. Mahdollista palkkiota pohdittaessa tulee myös huomioida palkkion maksuun liittyvät käytännön kysymykset muun muassa taloushallinnon näkökulmasta. Esimerkiksi laaja-alaisessa onnettomuudessa voidaan puhua useista sadoista, jopa tuhansista vapaaehtoisista, koska vapaaehtoisten vaihtuvuus tilanteen pitkittyessä tulee olemaan suurta.

Selvityksen asiantuntijaryhmässä mahdollisen palkkiomallin mietinnän lähtökohdiksi nimettiin seuraavat mallilta toivottavat ominaisuudet:

- 1) viranomaisten ja järjestöjen henkilöstö- ja taloushallinnon mahdollisimman vähäinen kuormittuminen,
- 2) yhdenmukaisuus ja kirjanpidollinen selkeys,
- 3) maksettavan palkkion ja kulukorvauksien verottomuus ja
- 4) palkkion kohtuullisuus.

Kohdassa yksi, henkilöstö- ja taloushallinnon resurssien määrässä ja kuormittumisessa, tulisi huomioida myös mahdollinen suuri öljyonnettomuus, jonka seurauksena rantojen puhdistus kestää useita kuukausia ja vaatii useita satoja, jopa tuhansia vapaaehtoisia. Esimerkiksi satojen tai tuhansien verokorttien käsittelyn voidaan katsoa olevan henkilöstö- ja taloushallinnon resursseja kohtuuttomasti kuormittava tekijä, johon tulisi esittää ratkaisua.

Kohdassa kaksi viitataan yhdenmukaisilla palkitsemiskäytännöillä yhtäläiseen palkkioon kaikille vapaaehtoisille, osallistuivat vapaaehtoiset rantojen puhdistamiseen tai tukitoimintoihin. Samansuuruinen palkkio on perusteltavissa sillä, että myös torjunnan tukitoimintoihin osallistuvat vapaaehtoiset kuuluvat viranomaisjohtoiseen öljyntorjuntaorganisaatioon ja näin vähennetään mahdollisia jännitteitä eri tehtäviä hoitavien vapaaehtoisten välillä. Yhtäläinen korvaus myös lisää kirjanpidollista selkeyttä, kun rekisteriin ei tarvitse kirjata jokaisen vapaaehtoisen kohdalle hänelle maksettavan korvauksen suuruutta ja mahdollisia muutoksia korvauksien suuruuksissa, mikäli päivittäiset tehtävät vaihtelevat. Tämä vähentää osaltaan hallinnollisen työn määrää ja on siten myös kytköksissä kohtaan yksi.

Kohdassa kolme esitetty palkkion ja kulukorvauksien verottomuus vaikuttaa moneen asiaan. Ensinnäkin palkkion verottomuus vähentäisi merkittävästi toteutuessaan palkkion maksajan henkilöstö- ja taloushallinnon kuormittumista, koska verokorttien käsittelylle ei olisi silloin tarvetta. Matka- ja kulukorvauksista ei tarvitse tehdä ennakonpidätystä eli verokorttia ei tarvitse esittää vaikka korvaus olisi veronalaista, mutta maksajan tulee merkitä maksetut korvaukset vuosi-ilmoitukseen (verohallinnon päätös A136/200/2016, 1§). Toiseksi

TYÖTÖN VAPAAEHTOISENA

”Työtön työnhakija voi työttömyysturvaa menettämättä tehdä yleishyödyllistä vapaaehtoistyötä samalla tavalla kuin työssäkäyvä. Työtön voi toimia vapaaehtoisena yhdistyksissä, kunnissa, valtiollisissa organisaatioissa tai seurakunnissa. Työnhakijan vapaaehtoistoiminnalle ei aseteta laissa aikarajoituksia eikä määrällisiä ala- tai ylärajoja, vaan hän voi osallistua siihen oman halunsa ja aikataulunsa mukaan.” (Willberg 2015, 19-20.)

VAKUUTUSYHTIÖT JA DOKUMENTOINNIN TÄRKEYS

25.6.2015 (tarkistettu 18.9.2019) MIKAEL BJÖRKLUND, ALANDIA MARINE ”- on mahdotonta etukäteen sanoa, mitkä kaikki kulut ovat P&I-vakuutuksen katteessa. Näihin on mielestäni otettava kantaa tapauskohtaisesti. Selvää kai kuitenkin on, että kulujen on oltava syy-yhteydessä vahinkotapahtumaan. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että hyvä ja mahdollisimman tarkka dokumentointi vaatimuksista helpottavat huomattavasti vahinkokäsittelyä vakuutusyhtiössä.”

7.8.2015 (tarkistettu 17.9.2019) RIIKA AHTIALA, OY GARD (BALTIC) AB ”Organisoidusti toimiville vapaaehtoisille, jotka toimivat viranomaisten apuna torjuntatoimissa, maksettava päiväkorvaus lienee korvattavissa, kunhan päivärahan suuruus on kohtuullinen vahinkoon ja työmäärään nähden. Tämä riippuu aina siitä, minkälaisesta vahinkotapahtumasta on kyse ja minkälaisesta torjunta-/ siivoustyöstä vapaaehtoiset ovat vastuussa. Vapaaehtoisista ja heidän tehtävistään tulisi pitää kirjaa (nimi, työtehtävät, aloitus-/lopetusajankohdat), josta tarpeen mukaan voisi tarkistaa maksuperusteen - -”

verottomuudella on suuri merkitys henkilöille, joilla on sosiaalietuuksien vuoksi rajoituksia veronalaisen tulon hankintaan. Esimerkiksi työtön saa ansaita veronalaista tuloa bruttona 300 euroa kuukauden tai 279 euroa neljän peräkkäisen kalenteriviikon sovittelujakson aikana (työttömyysturvalaki 1290/2002, 4 luku 5§).

Kohta neljä, palkkion kohtuullisuus, perustuu pelastuslakiin (379/2011, 102 §). Valtiontalouden tarkastusviraston linjauksen mukaisesti vapaaehtoistoiminnasta maksettavan korvausmäärän ei ole tarkoituksenmukaista olla kohtuullista korkeampi (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2014, 98). Myös selvityksen asiantuntijaryhmässä korostettiin, ettei tulisi luoda tilannetta, jossa vapaaehtoisuutta tehtäisiin palkkion vuoksi.

Vakuutusyhtiöiden osalta on kuitenkin vaikea sanoa, mikä olisi summa, jonka he katsoisivat kohtuulliseksi maksaa ja tehtävät, joista korvaus maksetaan vapaaehtoisille. Kansainvälisen öljyvahinkojen torjuntarahaston, johon Suomikin kuuluu, korvausmanuaalissa on ohjeistettu, minkälaisia kuluja voidaan sisällyttää vaatimukseen. Vapaaehtoisille maksettava korvaus mainitaan suoranaisesti vain eläinten puhdistuksen yhteydessä, jolloin myös eläinten puhdistukseen osallistuvien vapaaehtoisten ruoka- ja majoituskustannukset korvataan kohtuullisin osin (IOPC 2019, 27). Manuaalissa on mainittu erikseen myös ilmatiedustelu korvattavissa tehtävissä (IOPC 2019, 28). Lisäksi manuaal-

lissa todetaan, että öljyntorjuntaan osallistuvien viranomaisten ja muiden tahojen normaaleja palkkakustannuksia voidaan korvata siltä osin kuin nämä henkilöt joutuvat käyttämään normaalia työaikaansa öljyonnettomuuteen liittyvissä tehtävissä (IOPC 2019, 29). Lopullisesti korvattavat työnmuodot ja korvauksien suuruudet neuvotellaan onnettomuuskohtaisesti.

Edellä mainitut vapaaehtoiselle henkilölle maksettavalta palkkiolta toivotavat ominaisuudet huomioiden vertaillaan seuraavaksi päivärahaan perustuvaa ja työkorvaukseen perustuvaa palkkiomallia. Lisäksi tarkasteluun on otettu tässä kohdassa matkakulujen korvaamisen malli. Päivärahaan ja työkorvaukseen perustuvat mallit sekä matkakorvaukset valikoituivat tarkastelun kohteiksi, koska verotuskäytännöt ovat näissä toisistaan poikkeavia.

PÄIVÄRAHA

Lähtökohtaisesti kaikki vapaaehtoisen saamat rahanarvoiset edut, kuten palkkiot, ovat veronalaisia, mikäli ne voidaan katsoa jonkinlaiseksi toiminnan vastikkeeksi. Vapaaehtoiselle saa kuitenkin maksaa verottomana valtion matkustus säännön ehdot täyttävää päivärahaa enintään 20 päivältä kalenterivuodessa ja maksajana voi olla joko yleishyödyllinen yhteisö tai julkisyhteisö. Aiheesta ohjeistetaan Veron ohjeessa VH/2545/00.01.00/2019 kohdassa 6.1 *Matkakustannusten korvaukset yleishyödyllisen yhteisön tai julkisyhteisön hyväksi toimiville vapaaehtoisille*. Verovapaat ylärajat ovat saajakohtaisia, joten eri yleishyödyllisiltä yhteisöiltä tai julkisyhteisöiltä saadut päivärahat ja korvaukset lasketaan verotuksessa yhteen.

Vapaaehtoisen saaman päivärahan kohdalla verovapauden edellytykset ovat samat kuin palkansaajallakin (verotusohje A66/200/2017, kohta 14). Tämä tarkoittaa, että vapaaehtoiselle maksettavan päivärahan kohdalla on noudatettava muun muassa valtion matkustuslainsäädännössä annettuja etäisyyksiä kodin ja työpaikan välillä, jotta päivärahaa voidaan maksaa. Näin ollen päivärahan maksaminen edellyttää, että vapaaehtoinen saapuu paikkaan, jossa työ tapahtuu yli 15 kilometrin etäisyydeltä. Matka työntekemispäikkaan voi alkaa asunnolta, työasunnolta, toissijaisella työskentelypaikkakunnalla olevasta majoituspaikasta tai varsinaiselta tai toissijaiselta työpaikalta. Lisäksi erityisen työntekemispäikan on oltava yli viiden (5) kilometrin etäisyydellä kaikista edellä luetelluista paikoista. Kunnan rajan ylittäminen ei ole edellytyksenä verovapaan päivärahan maksamiselle. Edellä esitetty vaatimus työntekemispäikan sijainnista yli viiden kilometrin etäisyydellä asunnolta tai työpaikalta vaikeuttaa päivärahan maksua vapaaehtoisille, jotka ovat kotoisin onnettomuusalueelta ja mahdollisesti jopa puhdistavat omia rantojaan viranomaisen johtaman öljyntorjuntaorganisaation jäsenenä.

Kohtuullisen palkkion maksaminen vapaaehtoiselle päivärahana ei myöskään poistaisi ennakonpidätysvelvollisuudesta aiheutuvia velvoitteita, koska päiväraha on 20 päivän jälkeen veronalaista tuloa. Lisäksi valtion matkustussäännön mukaisen päivärahan maksaminen kohtelee eriarvoisesti paikallisia vapaaehtoisia ja kauempaa saapuvia vapaaehtoisia, koska paikkakunnalta kohtoisin olevien vapaaehtoisten vapaaehtoistyö ei välttämättä tapahdu yli viiden kilometrin etäisyydellä asunnolta, työasunnolta tai työpaikasta.

Päivärahan nimellä on myös muita korvauksia kuin valtion matkustussäännön mukainen päiväraha. Esimerkiksi useat sosiaalietuudet ovat nimeltään päivärahoja ja vapaaehtoiseen kertausharjoitukseen osallistuvalla asevelvolliselle maksetaan päivärahaa (5,10 euroa). Jotta verovapauden edellytykset täytyisivät yleishyödyllisen yhteisön maksaessa päivärahan, tulee päivärahan kuitenkin olla valtion matkustussäännön ehdot täyttävää. Vaikka tuloverolain (1535/1992) 92§:ssä on useita päivärahoja vapautettu veronalaisuudesta, todettiin selvityksen asiantuntijaryhmässä, ettei vapaaehtoiselle maksettavan palkkion vapauttaminen veronalaisuudesta tai ennakoperinnästä lainsäädäntöä muuttamalla ole tämän selvityksen tavoitteena.

Yhteenvetona voidaan todeta, ettei nykyisellä lainsäädännöllä mahdollisen palkkion maksaminen vapaaehtoiselle päivärahana ole henkilöstö- ja taloushallintoa sen vähemmän kuormittava kuin seuraavaksi käsiteltävän työkorvauksen maksaminen. Lisäksi päivärahan maksaminen valtion matkustussäännön mukaisena kohtelisi vapaaehtoisia epätasa-arvoisesti. Valtionmatkustussäännön mukaiseen puolipäivä- / kokopäiväraha -jaotteluun liittyy myös mahdollisuuksia pyrkiä tulojen maksimointiin esimerkiksi hyödyntämällä tarjottuja majoituspalveluja tarpeettomasti, jotta kokopäivärahan edellytykset täytyisivät.

TYÖKORVAUS

Öljyntorjunnan työkorvaus on saajalle aina veronalaista tuloa. Ennakonpidätys tulosta tapahtuu henkilön verokortin perusteella. Ennakonpidätysprosentti on 60, mikäli vapaaehtoinen ei esitä verokorttia maksajalle hyvissä ajoin ennen suorituksen maksua. Yksi mahdollisuus verokorteista aiheutuvan kuormittamisen vähentämiseksi olisi, etteivät vapaaehtoiset esittäisi verokorttia, jolloin ennakonpidätys tehtäisiin 60 prosentin mukaisesti. Mikäli vapaaehtoinen kuitenkin haluaa esittää verokortin tulon maksajalle, on palkkion maksajan otettava verokortin esittäminen huomioon ja tehtävä ennakonpidätys verokortin tietoja noudattaen ennakoperintälain (1118/1996) 11§:n ja ennakoperintäasetuksen (1124/1996) 2§:n ja 3§:n mukaan. (Verottaja 5.10.2015, päivitys Vero 28.8.2019.)

Työkorvauksen suuruutta mietittäessä lähtökohtana tulisi olla vapaaehtoisille maksetut korvaukset aiemmin tapahtuneissa öljyonnettomuuksissa niin Suomessa kuin muissa teollisuusmaissa. Lisäksi perustaa palkkion mietinnälle voi hakea pelastusalalla muissa yhteyksissä vapaaehtoisille maksettavista työkorvauksista. Tällaisia ovat esimerkiksi sopimuspalokuntalaiselle maksettava korvaus, joka on noin 10-12 euroa jokaiselta alkavalta tunnilta, sekä Rajavartiolaitoksen päätöksen liitteessä määritelty kohtuullisen palkkion suuruus aluksella suoritettavalle etsintä- tai pelastustehtävälle, joka on 8 euroa henkilötyötunnilta³. Aluksella suoritettavasta etsintä- tai pelastustehtävästä suoritettava palkkio tosin maksetaan yhdistykselle tai yhteisölle, ei vapaaehtoiselle. (Rajavartiolaitoksen päätös 332/42/2010.)

Työkorvaus olisi tasa-arvoinen ja selkeä palkkiomalli. Mikäli vapaaehtoisten rekisteröintijärjestelmä laskee automaattisesti vapaaehtoisen työtunnit esimerkiksi kuukauden ajalta, olisi työkorvaus helppoa myös maksaa tuntiperustaisena.

MATKAKORVAUKSET

Vapaaehtoistoiminnassa matkakustannusten korvaaminen on merkittävä asia, joka on käytäntönä muun muassa poliisin johtamissa Vapepan etsintätehtävissä (Poliisihallituksen ohje POL-2018-49982). Rantojen puhdistamisen tapahtuessa usein vaikeiden kulkuyhteyksien päässä matkojen korvaaminen tai kuljetuksen järjestäminen onnettomuuspaikalle korostuu. Matkakulut voivat jopa nousta vapaaehtoisen osallistumisen kynnyksymykseksi. Olisikin harkittava, että vapaaehtoisille korvataan matkakustannukset onnettomuuden alkuvaiheessa valtion matkustussäännön mukaisesti, kunnes onnettomuuspaikalle saadaan järjestettyä yhteiskuljetukset.

Yleishyödyllinen yhteisö ja julkisyhteisö päättävät itse, missä tilanteissa ne maksavat matkakustannusten korvauksia (VH/2545/00.01.00/2019). Aiemmin vapaaehtoisten kulukorvausten verotuskäytännöissä on esiintynyt epäselvyyttä maksajan ollessa julkinen taho. Verotusohjetta on viime vuosina päivitetty ja uusimman ohjeen mukaisesti verovapaiden matkakustannusten maksajana voi olla yleishyödyllinen yhteisö tai julkisyhteisö. (Vero 28.8.2019)

Yleishyödyllisen yhteisön välittäessä viranomaisen maksaman korvauksen vapaaehtoiselle henkilölle sovelletaan verotusohjeen A6/200/2018 kohtaa neljetoista (14) *Yleishyödyllisen yhteisön toimeksiannosta tehty matka*. Verotusohjeen

3 "Meripelastuslain 21 §:n 1 momentissa tarkoitettu yhdistykselle tai yhteisölle maksettava kohtuullinen palkkio on 8 euroa / henkilötyötunti, kun etsintä- tai pelastustehtävää suoritetaan SRU:lla [etsintä- ja pelastusyksikkö] tai muulla meripelastusjohtajan määräämällä kulkuneuvolla." (Rajavartiolaitoksen päätös 332/42/2010.)

mukaan korvattava matka tulee tehdä järjestön tai yhdistyksen toimeksiannosta yleishyödyllisen yhteisön hyväksi ja matkan tulee olla maksajan hyväksymä. Rajoituksena on, että kilometrikorvaukset ovat verovapaata 3 000 euron määrään asti. Matkat julkisilla kulkuneuvoilla ja majoittumiset voidaan korvata rajoituksetta tositteita vastaan. Verovapauden edellytykset ovat samat kuin palkansaajallakin. (VH/2545/00.01.00/2019, kohta 6.1.1.1.)

Matkakustannuksien korvaukset ovat siis vapaaehtoiselle verovapaita tietyn reunaehdoin sekä yleishyödyllisen yhteisön että julkisyhteisön maksamina 3 000 euroon asti. Olennaista on, että korvauksista sovitaan ja että matka tehdään yleishyödyllisen yhteisön tai julkisyhteisön hyväksi sen toimeksiannosta.

4.3 Palkkio yleishyödylliselle yhteisölle

Pelastusalan vapaaehtoistoiminnassa tunnetaan yleisesti palkkiomalli, jossa hälytystehtävään osallistumisesta maksetaan yleishyödylliselle yhteisölle korvausta. Esimerkiksi Vapepan alueorganisaatiolle on sovittu maksettavan 400 euron palkkio kokoontumiseen johtaneesta hälytyksestä poliisijohtoisissa tehtävissä vuosina 2016-2020. Sopimuspalokunnalle maksetaan sopimuspalokunnan ja pelastuslaitoksen sopimuksen mukaisesti kiinteä vuosittainen korvaus, joka muodostuu yhdistyskorvauksesta ja palvelutarjontakorvauksesta.

Pelastuslaissa ei mainita yleishyödyllisille yhteisöille erikseen maksettavasta palkkiosta öljyvahinkojen torjunnassa. Etenkin pitkittyneessä öljyntorjuntatilanteessa yleishyödyllisille yhteisöille voi koitua ylimääräisiä kustannuksia muun muassa hälytystoimista, välittömästä varallaolosta sekä valmiustason ylläpidosta öljyonnettomuuden aikana. Yleishyödyllisten yhteisöjen olisi hyvä sopia heille maksettavista palkkioista torjuntaviranomaisen kanssa, jotta palkkio olisi dokumentoitu myös mahdollista vakuutuskorvausta ajatellen. (vakuutusyhtiö Gard (Baltic) Ab Oy, 17.9.2019).

4.4 Varusteiden ja kaluston korvaukset vapaaehtoisille ja yleishyödyllisille yhteisöille

Pelastuslain 102 §:n mukaan Pelastuslaitos tai Rajavartiolaitos suorittaa korvauksen turmeltuneista tai hävinneistä henkilökohtaisista vaatteista, varusteista ja työvälineistä sille, joka on vapaaehtoisesti osallistunut pelastustoimintaan pelastuslaissa (51 §) tarkoitetulla tavalla. Korvauksen maksamisen edellytyksenä on, että vahingosta on ensi tilassa ilmoitettu pelastustoiminnan johtajalle tai

pelastuslaitokselle. Tämä koskee henkilökohtaista omaisuutta, eikä siis suoraan kata yleishyödyllisen yhteisön oikeutta korvaukseen. Lisäksi Pelastuslain 103 §:n mukaan pelastustoiminnassa tai väestönsuojelutehtävissä sattuneesta tapaturmasta tai siinä saadusta ammattitaudista suoritetaan korvausta valtion varoista samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturma- ja ammattitautilaissa (459/2015) säädetään työtapaturmasta ja ammattitaudista.

Korvaus kuluneista tai turmeltuneista varusteista on vapaaehtoiselle veronalaista tuloa, mutta vapaaehtoinen voi tehdä esitetyttyyn veroilmoitukseen vähennyksiä näistä kuluista. Vähennysten tekeminen on kuitenkin vapaaehtoisensa vastuulla. (Verottaja 5.10.2015, päivitys: Vero 28.8.2019.)

Poliisin ja vapaaehtoisten yhteistoiminnassa on määritelty, että korvauksen ja palkkion maksamisen perustaksi koottu laskelma toimitetaan kuukauden kuluessa tehtävän päättymisestä sille poliisilaitokselle, jonka toimeksiannosta tehtävä on suoritettu. Lisäksi Poliisihallituksen ohjeessa mainitaan, että korvaus maksetaan Vapepan organisaatiolle. (POL-2018-49982). Tämä ohje koskee kuitenkin vain poliisin ja vapaaehtoisten yhteistoimintaa.

4.5 Korvausten hakeminen

Pelastuslain 102 §:n mukaan korvausta on haettava kirjallisesti kolmen kuukauden kuluessa vahingon tapahtumisesta. Korvausten hakemisen käytännöt olisi hyvä olla mietittynä jo ennakolta, jotta torjuntaviranomainen osaa ohjeistaa järjestöjä käytännöistä. Järjestöjen vapaaehtoistoimijat ohjeistavat perustamiskeskuksessa vapaaehtoisia korvausten hakemisessa. Mahdollisen palkkion hakemiseen liittyen selvityksen liitteenä olevassa Öljyntorjunnan ilmoittautumiskortissa esitetään toimintamalliksi, että vapaaehtoinen laittaa rekisteröitymisen yhteydessä rastin ruutuun, haluaisiko hän palkkion vai ei. Lomakkeesta tiedot siirretään henkilörekisteriin, jossa tiedot ovat maksajan saatavilla. Sitä, tuleeko palkkiota tai korvausta hakea itse vapaaehtoisen henkilön vai yleishyödyllisen yhteisön vapaaehtoisen toimesta, ei ole erikseen määrätty tai ohjeistettu.

Hyvä dokumentointi helpottaa korvausvaatimuksen kokoamisessa haettaessa korvausta kuluneista tai turmeltuneista varusteista. Vakuutusyhtiötä varten olisi hyvä olla lista varusteista ja niiden käyttötarkoituksista ja -tarpeista. Jos turmeltuneiden tai käytettyjen varusteiden tilalle on jo hankittu uusia varusteita, tulisi näistä hankinnoista olla maksutositteet. Torjuntatoimista ja turmeltuneista varusteista voi ottaa myös havainnollistavia valokuvia vakuutusyhtiölle lähetettävään korvaushakemukseen. Korvausvaatimusta tehdessä kannattaa tutustua esimerkiksi ITOPF:n ohjeistuksiin. (Vakuutusyhtiö Gard (Baltic) Ab Oy, 17.9.2019.)

5. Vakuutukset

5.1 Henkilövakuutukset

Työnantaja on velvollinen ottamaan työntekijöille tapaturmavakuutuksen, mutta työtapaturma- ja ammattitautilaissa (459/2015) ei ole mainintaa vapaaehtoisista. Kuten Sitran raportissa todetaan: ”*Toiminnan organisoijalla ei siis ole lakisääteistä velvoitetta ottaa vapaaehtoisille tapaturmavakuutusta - -*” (Willberg 2015, 22).

Kuitenkin pelastuslain 103 §:ssä säädetään korvauksen maksamisesta valtion varoista pelastustoimintaan 51 §:n tavalla osallistuneelle vapaaehtoiselle, jolle on sattunut tapaturma tai joka on saanut ammattitaudin pelastustoiminnassa. Korvaus maksetaan samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturmasta tai ammattitaudista. (Pelastuslaki 379/2011, 103 §.)⁴

Korvauksen perusteet ja suuruus määräytyvät työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015) mukaan. Öljyntorjuntaan osallistuvalla vapaaehtoiselle maksetaan korvaus tapaturmasta myös työmatkalta (459/2015, 24§). Korvausasian käsittelee hakemuksesta Valtiokonttori (ks. luku 6.2).

Huomion arvoista vakuutusten osalta öljyvahinkojen torjunnassa on se, mikä osa toiminnasta määritellään pelastustoiminnaksi. Pelastustoiminnaksi lasketaan kiireelliset tehtävät, joiden tarkoituksena on pelastaa ja suojata ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä onnettomuuden uhatessa tai sattuesssa sekä rajoittaa onnettomuudesta aiheutuvia vahinkoja ja lieventää onnettomuuden seurauksia. Pelastustoiminnasta vastuussa oleva viranomainen päättää, milloin toiminta muuttuu jälkitorjunnaksi ja siirtyy kunnan vastuulle. Kysymys on keskeinen ennen kaikkea toimintaan osallistuvien spontaanien vapaaehtoisten kannalta, sillä pelastuslaissa (379/2011) määritetyt korvaukset eivät koske jälkitorjuntaan osallistuvien vapaaehtoisten toimintaa.

4 Pelastuslain (379/2011)103§:n lauseen loppuosalla (“-siltä osin kuin vahingoittuneella ei ole oikeutta vähintään samansuuruiseen korvaukseen muun lain mukaan.”) viitataan työnantajan veloitteeseen ottaa lakisääteinen tapaturmavakuutus. Jos henkilö osallistuu torjuntatehtävään oman työnantajansa laskuun eli työnantaja maksaa hänelle palkan ko. tehtävän hoitamisesta, vahinko korvataan työnantajan lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta, kuten työtapaturma. Tällöin öljyvahinkojen torjuntalain mukainen korvaus on toissijainen, eli korvausta ei makseta valtion varoista. (Valtiokonttori 9.7.2015.)

5.2 Vastuuvakuutus

Torjuntaviranomainen korvaa torjuntatehtävien suorittamisesta ulkopuoliselle mahdollisesti aiheutuneesta vahingosta, siten kuin vahingonkorvauslaissa (421/1974) säädetään (Pelastuslaki 379/2011, 36 a § & 101 §). Vahingonkorvauslain (luku 3 1§) mukaan työnantaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka työntekijä aiheuttaa. Saman pykälän mukaan taho, jonka lukuun tehtävää suoritetaan, on velvollinen korvaamaan myös sellaisen henkilön virheellä tai laiminlyönnillä aiheuttaman vahingon, joka suorittaa tehtävää työsuhteeseen verrattavissa oloissa. Sitran raportin mukaan kuitenkin ”vastuiden määrittelyä mutkistaa se, ettei vapaaehtoistoiminta ole työsuhde eikä laissa tarkemmin yksilöidä, millainen työsuhteeseen verrattava tehtävä vapaaehtoistoiminta on.” (Willberg 2015, 24). Lähtökohtana voitaneen kuitenkin pitää, että vapaaehtoisen toimiessa viranomaisten hyväksymänä öljyntorjuntatehtävissä on torjuntaviranomainen velvollinen korvaamaan myös vapaaehtoisen toimista ulkopuoliselle aiheutuneet vahingot.

Vapaaehtoisilla on kuitenkin normaali huolenpitovelvollisuus. Vapaaehtoisen velvollisuus on varoa vahingon syntymistä tehtävässä normaalia arkijärkeä käyttäen. Toimiessaan tavanomaiseen tapaan on vapaaehtoinen kantanut vastuunsa. (Willberg 2015, 24.)

6. Työturvallisuus ja -terveys

Työturvallisuuden ja -terveyden osalta tässä selvityksessä on keskitytty lainsäädännön asettamien velvoitteiden kartoittamiseen ja laissa määriteltyjen korvausten hakemiseen. Öljyvahinkojen torjuntaan liittyvistä riskitekijöistä johtuen on erityisen tärkeää määritellä tarkoin, mitä lainsäädäntö ja asetukset todellisuudessa velvoittavat viranomaiselta öljyntorjuntaan osallistuvien vapaaehtoisten työturvallisuuden ja -terveyden ylläpidon suhteen. Tässä selvityksessä on keskitytty kartoittamaan viranomaisten ja vapaaehtoisten vastuita ja velvollisuuksia seuraavien lakien ja asetusten pohjalta:

- työturvallisuuslaki (738/2002),
- työterveyshuoltolaki (1383/2001),
- Valtioneuvoston asetus terveystarkastuksista erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä (1485/2001),
- Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta (708/2013).

Muita työturvallisuuslain nojalla annettuja tarkentavia asetuksia kuin edellä luetellut ei tarkastella tässä selvityksessä. Selvityksen ulkopuolelle jäävistä työturvallisuuslain nojalla annetuista tarkentavista asetuksista ja säädöksistä tulisi kuitenkin tulevaisuudessa pyytää konsultaatio.

ÖLJYNTORJUNTATYÖN KEMIALLISEN ALTISTUMISEN RISKIT

Öljyntorjuntatyössä aiheutuu riskejä erityisesti vapaaehtoiselle työympäristön kemiallisista vaaratekijöistä (kevyt- tai raskaspolttoöljy tai raakaöljy). Kaikkien edellä mainittujen öljyjen höyryjen hengittäminen on haitallista hengitysteille ja voi aiheuttaa hengenvaarallisen kemiallisen keuhkotulehduksen. Öljyjen nieleminen voi johtaa pahimmillaan tajuttomuutta, kooman ja kuoleman. Kevyen polttoöljyn joutuminen iholle voi aiheuttaa punoitusta ja turvotusta. Ihon altistuminen toistuvasti raskaalle polttoöljylle tai raakaöljylle (bentseenille) voi lisätä ihosyöpään johtavien muutoksien syntymistä. Bentseenien lisäksi öljy sisältää terveydelle vaarallisia VOC- (haihtuvia orgaanisia) ja PAH- (polyaromaattiset hiilivedyt) yhdisteitä sekä raskasmetalleja. (SÖKÖ II -hanke manuaali 5, 11-13.)

Työterveyden ja -turvallisuuden käytännön kysymyksiä, kuten riskejä, ensiapupäivystystä ja ergonomisia oloja, on käsitelty menestyksellisesti ja kattavasti SÖKÖ II -hankkeessa tuotetussa manuaalissa numero viisi *Työterveys ja -turvallisuus alusöljyvahingon torjunnassa*. Tämän vuoksi tässä selvityksessä ei paneuduta edellä mainittuihin teemoihin.

6.1 Vapaaehtoisten työturvallisuuden toteuttaminen

Työturvallisuuslakia (738/2002) ei kokonaisuudessaan sovelleta vapaaehtoiseen työntekijään. Työturvallisuuslain 2§:ssä todetaan lain soveltamisalan olevan työ- tai virkasuhteessa olevat henkilöt: ”Tätä lakia sovelletaan työsopimuksen perusteella tehtävään työhön sekä virkasuhteessa tai siihen verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa tehtävään työhön.” Työturvallisuuslain 55§:ssä määritellään erikseen työnantajan velvollisuudet vapaaehtoista työntekijää kohtaan, joka tekee samaa tai samankaltaista työtä kuin työpaikan työntekijä. 55§:n mukaan työnantajan on *soveltuvin osin* huolehdittava, ettei vapaaehtoisen turvallisuudelle tai terveydelle aiheudu haittaa tai vaaraa työpaikalla. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vapaaehtoisia tulee öljyntorjunnassa ohjeistaa toimimaan niin, ettei heidän turvallisuutensa vaarannu ja ohjeiden mukaan toimimista tulee valvoa (Työterveyslaitos, 23.10.2015).

Öljyntorjuntaan osallistuvalla vapaaehtoisella ei tarvitse järjestää terveystarkastusta. Valtioneuvoston asetuksen *terveystarkastuksista erityistä sairautumisen vaaraa aiheuttavissa töissä* (1485/2001) 1 §:n mukaan työnantajan ei tarvitse järjestää terveystarkastusta henkilölle, johon ei sovelleta työturvallisuuslakia. Työturvallisuuslakia ei sovelleta vapaaehtoisiin (työturvallisuuslaki 738/2002, 2§; Työterveyslaitos 23.10.2015). Työterveyslaitoksen mukaan henkilökohtaisella terveystarkastuksella ei pystytä vähentämään öljyntorjunnassa vapaaehtoiseen kohdistuvaa riskiä, vaan samaan ennaltaehkäisyyn päästään terveystarkastuksella toimivalla Öljyntorjunnan ilmoittautumiskortilla (ks. kuva 2). Työterveyslaitoksen lausunto perustuukin liitteenä olevan Öljyntorjunnan ilmoittautumiskortin tietojen kysymiseen vapaaehtoiselta ennen toiminnan aloittamista. Vapaaehtoinen vahvistaa antamansa tiedot allekirjoituksella ja sitoutuu ilmoittamaan terveydentilassa tapahtuneista muutoksista.

TERVEYSTIEDOT

Onko mahdollista, että olet raskaana?

kyllä ei

Onko sinulla tehtäviesi suorittamiseen tai niissä tarvittavaan suojautumiseen vaikuttavaa sairautta?

kyllä ei en tiedä

Jos vastasit kyllä, minkälainen sairaus on kyseessä:

Katsotko olevasi riittävän terve rantojen puhdistamiseen öljystä tai muihin öljyn käsittelyä vaativiin tehtäviin?

kyllä en

Katsotko olevasi riittävän terve öljyntorjunnan tukitehtäviin?

kyllä en

Oletko lukenut toisella puolella olevan tekstin ”Öljyntorjunnan terveysvaarat” ja ymmärtänyt lukemasi?

kyllä en

Kuva 2. Öljyntorjunnan ilmoittautumiskortissa kysytään vapaaehtoiselta terveyteen liittyviä tietoja

Öljyntorjunnassa vapaaehtoistoimintaan liittyviä riskejä pystytään tehokkaasti vähentämään myös nykyisillä käytännöillä, joissa vapaaehtoinen pitää vapaata fyysisesti kuormittavasta rantojen puhdistuksesta kolmen työpäivän jälkeen, työskentelyn ajoittamisella valoisaan aikaan, asianmukaisilla henkilönsuojaimilla ja valvonnalla. Tärkeää on myös rantojen puhdistuksessa ylläpidettävä ensiapuvalmius. (Työterveyslaitos 23.10.2015, päivitetty 18.9.2019.) Öljyntorjuntätöissä käytettäviin asianmukaisiin henkilönsuojaimiin kuuluu mm. kemikaalinsuojapuku, öljynkestävät, kämmenistä karhennetut kumihanskat, joiden alle on puettava kevyet puuvillakäsineet, sekä öljynkestävät kumisaappaat. Silmät suojataan öljyroiskeilta suojalaseilla. Hengitysteitä, nenää ja suuta suojataan tarvittaessa hengityksensuojaimella, jossa on kaasusuodatin. (Työterveyslaitos 18.9.2019)

Edellä mainittu lainsäädäntö ei näe eroa uusien tai jo toiminnassa pitempään mukana olleiden vapaaehtoisten suhteen. Vaikka vapaaehtoinen toimisi öljyntorjuntatehtävissä useamman kerran monen kuukauden aikana, torjuntaviranomaisen veloitteet työterveyden osalta eivät muutu suhteessa vapaaehtoiisiin. Syöpävaarallisten altisteiden, kuten bentseenin ja PAH-yhdisteiden kohdalla pitkäaikainen tai toistuva altistuminen lisää riskiä haittavaikutuksille. Rantojen puhdistustyössä bentseenialtistuminen jää yleensä vähäiseksi ja kun suojautumisesta huolehditaan hyvin, sama koskee PAH-altistumista. Koska altistuminen ei ole jatkuvaa tai säännöllisesti toistuvaa, altisteiden aiheuttamien haittavaikutusten kumuloitumisen todennäköisyys on hyvin vähäinen/olematon vaikka öljyntorjuntatehtäviä tehtäisiinkin useamman kerran. Päinvastoin kokemus voi jopa pienentää altistumisen mahdollisuutta oikeiden työskentelytapojen ja suojautumisen oppimisen myötä. (Työterveyslaitos 23.10.2015, päivitetty 18.9.2019.)

Työturvallisuuslain 55§:ssä myös veloitetaan vapaaehtoisia noudattamaan työtä koskevia turvallisuusohjeita, mukaan lukien käyttämään hänelle annettuja suojaimia ja apuvälineitä. Ohjeiden mukaisen toiminnan valvonnan vastuita tulisi kuitenkin selventää. Vaikka toimintaa johtava torjuntaviranomainen on viimekädessä vastuussa vapaaehtoisista, on epäselvää voiko esimerkiksi ryhmänjohtajana tai joukkueenjohtajana rantojen puhdistuksessa tai tukitehtävissä toimiville vapaaehtoisille langeta onnettomuuden sattua vastausta. Myös Suomen Punaiseen Ristiin työsuhteessa toimivan vapaaehtoistoiminnan johtajan vastuuta vapaaehtoisista tulisi selventää.

Tapaturman satuttua on aina mahdollisuus hakeutua lähimpään hoitopaikkaan (ml. päivystävä terveyskeskus), joka laskuttaa hoidosta Valtiokonttoria. Terveysturvallisuuslain (1326/2010) 50 §:n mukaan ”*kiireellinen sairaanhoito - - on annettava potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta. Kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan äkillisen sairastumisen, vamman, pitkäaikaissairauden vaikeutumisen tai toimintakyvyn alenemisen edellyttämää välitöntä arviota ja hoitoa, jota ei voida siirtää ilman sairauden pahenemista tai vamman vaikeutumista.*” (Työterveyslaitos 23.10.2015.) Valtiokonttorilla ei ole sopimuskumppanuuksia sairaanhoitolaitoksien kanssa, eli vapaaehtoinen voi hakeutua hoitoon lähellä olevaan hoitopaikkaan (Valtiokonttori 9.7.2015).

6.2 Työtapaturmat ja ammattitauti -korvaus Valtiokonttorista

Korvaus työtapaturman tai ammattitaudin johdosta maksetaan valtion varoista. Korvauksen perusteet ja suuruus määräytyvät työtapaturma- ja ammattitautilain (459/2015) mukaan. Korvausasian käsittelee hakemuksesta Valtiokonttori.

Valtiokonttorin internetsivuilla⁵ on tapaturma- ja ammattitauti-ilmoituslomake, jolla vahinko ilmoitetaan. Vapaaehtoinen voi itse täyttää ilmoituslomakkeen. Ilmoituslomakkeen liitteeksi tulee kuitenkin liittää viranomaisen tai organisaation selvitys kyseisestä torjuntatehtävästä tai vaihtoehtoisesti taho, jolta Valtiokonttori voi pyytää lisätietoja. Ilmoituslomakkeeseen tulee kirjata huolellisesti vammamekanismi eli mitä vapaaehtoinen oli tekemässä, mitä poikkeavaa sattui ja miten henkilö vahingoittui (Valtiokonttori 28.8.2019). Edellä mainittujen tietojen saatavuus Valtiokonttorin ilmoituslomakkeeseen tarkoittaa käytännössä, että vapaaehtoisen loukkaantumisesta on ilmoitettu öljyntorjuntaorganisaatiossa taholle, joka on kirjannut ilmoituksen viestipäiväkirjaan. Viestipäiväkirjat tulee arkistoida siltä varalta, että vahingosta aiheutunut vamma vaatii hoitoa vasta pidemmän ajan kuluttua. Tämän vuoksi on tärkeää, että koulutuksessa on huomioitu oikeaoppisen toimintatavan kouluttaminen organisaation sisäistä viestintää hoitaville tahoille. Hakemus Valtiokonttoriin tapaturman tai ammattitaudin korvaamisesta olisi hyvä laittaa vireille mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jolloin tilanne tulee varmasti dokumentoitua riittävän huolellisesti. (Valtiokonttori 28.8.2019.)

Valtiokonttori selvittää tapauskohtaisesti oikeutensa korvausten takaisinperintään aiheuttajalta. Tämä ei vaikuta vapaaehtoisen henkilön oikeuteen saada työtapaturma- ja ammattitautilain mukaisia korvauksia. (Valtiokonttori 28.8.2019.)

5 <https://www.valtiokonttori.fi/palvelu/ammattitaudit#lomakkeet-ja-liitteet>

7. Yleishyödyllisten yhteisöjen ja viranomaisten talous- ja henkilöstöhallinto öljyvahingossa

Öljyntorjunta laajamittaisessa öljyvahingossa eroaa muista viranomaisten johtamista tehtävistä, joissa viranomaiset tukeutuvat vapaaehtoiisiin. Ensinnäkin laajamittaisen öljyonnettomuuden kohdalla puhutaan sadoista tai tuhansista vapaaehtoisista. Toiseksi vapaaehtoisten käytön ja torjuntatyön etenemisen dokumentoinnilla on poikkeuksellisen tarkat kriteerit, koska korvausta kustannuksista haetaan loppumaksajalta (CLC 1969; IOPC Funds 1971 ja 1992). Seuraavaksi tarkastellaan näihin poikkeavuuksiin liittyen muutamia haasteita, joita selvitystä tehtäessä pystyttiin identifioimaan.

7.1 Henkilörekisteri

Lähtökohtaisesti öljyvahingossa hyödynnetään kolmenlaisia rekistereitä vapaaehtoisten osalta: hälytysrekisteriä, koulutustietorekisteriä ja henkilötietorekisteriä. Näistä kahta ensimmäistä järjestöt käyttävät hälytysvaiheessa. Henkilötietorekisterillä viitataan tässä selvityksessä onnettomuuskohtaiseen rekisteriin, johon kirjataan viranomaisen johtamaan öljyntorjuntaorganisaatioon kuuluvien vapaaehtoisten tiedot ja päivittäinen työaika muun muassa palkkionmaksua varten ja korvauksien hakemiseksi viimesijaiselta maksajalta.

Tärkeää on huomioida, että öljyonnettomuudessa voi toimia viranomaisen johtamassa organisaatiossa vapaaehtoisena myös henkilöitä, jotka eivät kuulu öljyvahingossa toimivaan järjestöön tai järjestön rekisteriin eli spontaaneja vapaaehtoisia. Kaikki viranomaisen torjuntaorganisaatioon hyväksytyt vapaaehtoiset rekisteröidään perustamiskeskuksessa, joten yhtenäisen rekisterin pitäminen eri järjestöjen vapaaehtoisista ja spontaaneista vapaaehtoisista onnistuneesti helposti, jos tällainen rekisteri on luotu ennakolta.

TIETOTEKNIikka AVUKSI

Netti- ja mobiiliappi -pohjaisten sovellusten hyödyntäminen voisi luoda hallinnon kuormitusta vähentäviä ja käyttäjystävällisiä ratkaisuja rekistereihin.

Rekisterin perustamista ja rekisterin ylläpitäjää tulisikin miettiä jo ennen laajamittaisen öljyonnettomuuden tapahtumista. Henkilötietojen käsittelyssä tulee ottaa huomioon EU:n yleinen tietosuoja-asetus sekä Tietosuojalaki (1050/2018) ja tietojen käsittelyssä on noudatettava aina lakia ja tietosuojaperiaatteita. Arkaluonteisia tietoja saa käsitellä vain poikkeustapauksissa. Rekisterinpitäjällä tai henkilötietojen käsittelijällä on velvoite tehdä seloste käsittelytoimista, joka on pyydettyessä saatettava valvontaviranomaisen saataville. (EU2016/ 679, 30 artikla.) Vapaaehtoisen on annettava kirjallinen suostumus henkilötietojansa ja terveyttään koskevien tietojen tallentamiseksi viranomaisen ja/tai yleishyödyllisen yhteisön rekisteriin. Henkilötietojen tallentamisen seurauksena muodostuu henkilörekisteri. Tarvittavat lisätiedot ja ohjeet ovat saatavissa tietosuojavaltuutetun toimiston internetsivuilta⁶.

HENKILÖTUNNUKSEN KÄSITTELY (TIETOSUOJALAKI 1050/2018, 29 §)

- Henkilötunnusta saa käsitellä henkilön antamalla suostumuksella.
- Tunnus on tarpeen, kun henkilön yksilöiminen on tärkeää hänen oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa toteuttamiseksi.
- Tunnusta ei kuitenkaan tarpeettomasti saa merkitä tulosteisiin tai asiakirjoihin.

TERVEYDENTILAN REKISTERÖINTI

- Henkilön terveydentilaa koskevia tietoja saa tallentaa rekisteriin rekisteröidyn antamalla nimenomaisella suostumuksella tiettyä tarkoitusta varten.
(EU2016/ 679, 9 artikla)

6 <https://tietosuoja.fi/henkilotietojen-kasittely>

Rekisterin ylläpitäjän valinnassa on otettava huomioon useita asioita. Ensinnäkin tulee huomioida, kuka maksaa palkkion vapaaehtoiselle. Palkkion maksajia voi olla useita, esimerkiksi pelastuslaitos voi olla maksajana torjunnan alkuvaiheessa ja kunta jälkitorjunnassa. Palkkion viimesijainen maksaja vapaaehtoiselle voi myös olla yleishyödyllinen yhteisö. Toiseksi tulisi sopia eri viranomaisten ja tarvittaessa järjestöjen mahdollisuudesta saada tarvittavat tiedot rekisteristä torjuntatöiden johtajan vaihtuessa sekä varmistaa, ettei synny useita rinnakkaisia henkilörekistereitä.

7.2 Kirjanpito ja raportointi öljyntorjunnassa

Vastuu kirjanpidosta ja raportoinnista kuuluu viranomaisille. Tämä voi tuoda merkittävän työmäärän lisäyksen henkilöstön päivittäisiin tehtäviin riippuen öljyonnettomuuden suuruudesta ja jälkitorjunnan kestosta. Vapaaehtoiset voivat avustaa viranomaisia muun muassa rekisteröimällä vapaaehtoisia ja syöttämällä heidän tietonsa henkilörekisteriin perustamiskeskuksessa, pitämällä kirjanpitoa varusteista ja dokumentoimalla vapaaehtoisten toimintaa. Vapaaehtoisia koskee salassapitovelvoite.

Vakuutusyhtiölle tehtävässä kustannuksien takaisinperinnässä dokumenttien tulisi olla sähköisessä muodossa. Isoissa öljyonnettomuuksissa tulee käyttää kansainvälisen öljyvahinkorahaston (International Oil Pollution Compensation Fund) korvaushakemusmallia⁷, mutta pienemmissä öljyonnettomuuksissa dokumentointi on vapaamuotoisempaa.

VAPAAEHTOISEN VAITIOLOVELVOLLISUUS

Pelastuslain (379/2011, 86 §) mukaan pelastustoimen palveluksessa olevat henkilöt (esimerkiksi pelastustoimessa avustamaan Pelastuslain 37 §:n mukaan määrätty ja 51 §:n mukaan pyydetyt vapaaehtoiset) eivät saa pelastustoimeen kuulumattomalla tavalla käyttää hyödykseen eivätkä luvatta ilmaista muille tässä tehtävässään tietoon saamaansa seikkaa, jos siitä on laissa säädetty salassapitovelvollisuus taikka jos se koskee yksityistä liikesalaisuutta, taloudellista asemaa, henkilökohtaisia olosuhteita tai terveydentilaa.

⁷ Mallihakemus: https://iopcfunds.org/wp-content/uploads/2018/12/claims_form_e.pdf
Vinkkejä hakemusten tekemiseen: <http://www.itopf.com/knowledge-resources/documents-guides/document/tip-15-preparation-and-submission-of-claims-from-oil-pollution/>

Lopuksi

Selvityksen tavoitteena oli nostaa esiin lainsäädännöstä kumpuvia velvoitteita vapaaehtoiisiin liittyen öljyvahinkojen torjunnassa ja kiinnittää oleellisten toimijoiden huomio näihin velvoitteisiin niiltä osin kuin velvoitteisiin vastaamiseen ei ole olemassa selkeää tulkintaa tai toimintamallia. Selvitystä tehtäessä tuli selkeästi esiin, että olemassa oleva lainsäädäntö on tehty normaalia työelämää varten.

Selvitykseen saaduista lausunnoista kävi selkeästi ilmi, että valtakunnallisia viranomaisohjeita tarvitaan ja ohjeistuksien puute koetaan ongelmalliseksi. Öljyvahinkojen torjunnan osalta vapaaehtoistoiminnan edistämistä ja laatua palvelisi, että toimivia menettelytapoja kehitettäisiin ja koostettaisiin sekä työryhmätyöskentelynä että yhteisissä harjoituksissa torjuntaviranomaisten ja öljyntorjunnan alalla toimivien keskeisten järjestöjen kesken. Nämä menettelytavat tulisi kirjata valtakunnallisiksi suositusluontoisiksi ohjeiksi.

Tämän selvityksen teon yhteydessä koottiin huomioita kehittämistarpeista ja edelleen selvitettävistä asioista. Kehittämistarpeet ja muut huomiot päivitetiin dokumenttipäivitystyön yhteydessä syyskuussa 2019. Selvitys ja päivitystyössä havaitut kehittämistarpeet ovat listattuna alla.

Selvitys ja päivitystyössä havaittuja kehittämistarpeita

Vapaaehtoisten, järjestöjen ja viranomaisten yhteistoiminnan sujuvuus edellyttää, että toiminnan ehdoista ja edellytyksistä on sovittu ennen toiminnan aloittamista. Alla olevien asiakokonaisuuksien vastuuministeriöiden tai niiden alaisen hallinnon tulisi laatia valtakunnallisesti yhtenevät tulkinnat, suositusluontoiset ohjeet tai valmistella tarvittaessa säädösmuutokset seuraaviin asioihin:

Korvaukset

- Ohjeet vapaaehtoisille maksettavasta matkakorvauksesta
- *nPeriaatteet vapaaehtoisille maksettavista matkakorvauksista tulisi sopia valtakunnallisesti esimerkiksi erillisen matkustusohjeen tai valtion matkustusäynnön mukaisesti.*
- Ohjeet vapaaehtoisille maksettavasta palkkioista
- *Ohjeiden tulisi olla valtakunnallisesti yhtenäiset ja sisältää maksuperusteet, palkkion suuruuden sekä ohjeistuksen työajan kirjaamiseen. Palkkion maksamisesta aiheutuva hallinnollinen kuormitus tulisi huomioida ohjeistuksessa.*
- Ohjeet järjestöille korvattavien kulujen sopimisesta
- *Ohjeen tulisi sisältää järjestöille öljyvahingon torjuntaan osallistumisesta aiheutuvat toimintakulut.*
- Ohjeet toimintaperiaatteista öljyntorjunnan eri vaiheiden välillä koskien erityisesti jälkitorjuntavaiheen alkamista.
- *Ohjeen tulisi sisältää yhtenäinen ja selkeä kuvaus toimintaperiaatteista öljyntorjunnan eri vaiheiden välillä, erityisesti koskien jälkitorjuntavaiheen alkamista. Tämä on erityisen tärkeää toimintaan osallistuvien spontaanien vapaaehtoisten kannalta, sillä jälkitorjuntavaihe ei ole pelastustoimintaa eikä siihen sovelleta pelastuslakia.*

Lisäksi toiminnan sujuvuutta öljyvahinkojen torjunnassa edistäisi seuraavien asioiden toteuttaminen tai selvittäminen asianomaisten torjuntaviranomaisten ja järjestöjen yhteistyönä:

Muut asiat

- Ilmoittautumiskorttien käytön yhtenäistäminen niin, etteivät vapaaehtoiset joudu täyttämään useita ilmoittautumiskortteja osallistuessaan öljyvahinkojen torjuntaan.
- Selvityksessä mainitun henkilörekisterin perustaminen
- Selvitys ulkomailta saapuvien vapaaehtoisten käyttämisestä öljyntorjuntatehtävissä öljyvahingon tapahtuessa

Lähteet

- CLC (1969). International Convention on Civil Liability for Oil Pollution. International Maritime Organization.
- IOPC Funds (1971 ja 1992). The International Oil Pollution Compensation Fund 1971. Täydennetty vuonna 1992: Supplementary Fund Protocol. International Maritime Organization
- IOPC (2019). The International Oil Pollution Compensation Fund. Claims Manual. Vuoden 2019 painos.
- Kujala Isto (2011). Palokuntasopimukset Suomessa -sopimusten selvittämishankkeen loppuraportti. Suomen Sopimuspalokuntien Liitto.
- Poliisihallituksen ohje POL-2018-49982. Poliisin ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteistoiminta. Voimassa 31.12.2023 asti.
- Rajavartiolaitoksen päätös 332/42/2010. Meripelastustoimen tehtävistä maksettavat palkkiot ja korvaukset.
- SÖKÖ II -hanke, manuaali 2 (2011). Öljyntorjuntaorganisaation järjestäytyminen ja henkilöstöhallinto. Kymeenlaakson ammattikorkeakoulu.
- SÖKÖ II -hanke, manuaali 5 (2011). Työterveys ja -turvallisuus alusöljyvahingon torjunnassa. Kymeenlaakson ammattikorkeakoulu.
- Työterveyslaitos. Työterveyslaitos antoi kirjallisen lausunnon 23.10.2015. Lausunnon allekirjoittajana on työterveyshuollon ja työlääketiteen erikoislääkäri, työterveysyhteistyön palvelukeskuksen johtaja Kari-Pekka Martimo. Tietojen ajantasaisuus tarkistettu 18.9.2019, vastaajana johtava asiantuntija Tiina Santonen.
- Vakuutusyhtiö Alandia Marine. Sähköpostikeskustelu 25.6.2015. Vastaajana markkinapäällikkö P&I Mikael Björklund. Päivitetty: 18.9.2019.
- Vakuutusyhtiö Gard (Baltic) Ab Oy. Sähköpostikeskustelu. Vastaajina 7.8.2015. korvausjohtaja Riika Ahtiala ja 24.9.2015 vahinkopäällikkö Johan Lång. Päivitetty: 17.9.2019.
- Valtiokonttori. Sähköpostikeskustelu 28.8.2019. Vastaajana korvauspäällikkö Terhi Koivisto.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2014). Tuloksellisuustarkastuskertomus. Suomenlahden alusöljyvahinkojen hallinta ja vastuut. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 2/2014.
- Verottaja. Uudenmaan verotoimistosta on tavattu Markku Vähäkainu 26.8.2015 ja Anna Ahlberg 24.9.2015. Anna Ahlberg palasi puhelimitse tapaamisessa epäselviksi jääneisiin asioihin 5.10.2015. Tiedot päivitettiin elokuussa 2019 ja kysymyksiin vastasi johtava veroasiantuntija Tero Määttä 28.8.2019.
- Virtanen Tommi (2015). Opas vapaaehtoistoiminnan organisoimisesta ja johtamisesta öljyvahingossa. Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanke. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Willberg Elina (2015). Vapaaehtoistoiminnasta iloa monille. Hyvinvointia tukevan vapaaehtoistyön vastuut ja käytännöt. Sitran selvityksiä nro. 93. Sitra.
- Ympäristöministeriö (2012). Vapaaehtoisjärjestöjen osallistuminen alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjuntaan -selvitys. Muistio 3.12.2012.

Digitaaliset lähteet

Verohallinnon päätös ennakonpidätysvelvollisuudesta vapauttamisesta A136/200/2016. https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/paatokset/47247/verohallinnon_paatos_ennakonpidatysvelv6/

Syventävä vero-ohje VH/2545/00.01.00/2019. Yleishyödyllisten yhteisöjen ja julkisyhteisöjen vapaaehtoistoiminnan ennakkoperintäkysymykset. <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/48059/yleishy%C3%B6dyllisten-yhteis%C3%B6jen-ja-julkisyhteis%C3%B6jen-vapaaehtoistoiminnan-ennakkoperint%C3%A4kysymykset/>

Lainsäädäntö

Ennakkoperintäasetus 1124/1996

Ennakkoperintälaki 1118/1996

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679

Pelastuslaki 379/2011

Terveystieteidenhuoltolaki 1326/2010

Tietosuojalaki 1050/2018

Tuloverolaki 1535/1992

Työsopimuslaki 55/2001

Työtaturma- ja ammattitaitilaki 459/2015

Työttömyysturvalaki 1290/2002

Työturvallisuuslaki 738/2002

Vahingonkorvauslaki (412/1974)

Valtioneuvoston asetus 1485/2001 (Terveystarkastukset erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä)

Öljyvahinkojen torjuntalaki (kumottu) 1673/2009

Muut yksittäiset asiantuntijat (kuultu päivityksen yhteydessä 2019):

Niki Haake, Erityisasiantuntija, Sisäministeriön pelastusosasto

Ilpo Helismaa, Hallitusneuvos, Sisäministeriön pelastusosasto

Heta Hyvärinen, Hankesuunnittelija, Suomen Punainen Risti

Asiantuntijaryhmä

Maanpuolustuskoulutusyhdistys, piiripäällikkö Henrik Nystén

Sisäministeriön pelastusosasto, pelastusylitarkastaja Ilpo Helismaa

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, projektipäällikkö Reita Waara

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö, projektisuunnittelija Sanna Pönni

Suomen Punainen Risti, valmiuspäällikkö Tommi Virtanen

Suomen ympäristökeskus, ylitarkastaja Heli Haapasaari

WWF Suomi, suojeluasiantuntija Teemu Niinimäki

Ympäristöministeriö, erityisasiantuntija Magnus Nyström

Liitteet

Öljyntorjunnan ilmoittautumiskortti

Öljyntorjunnan työaika- ja varustekortti

LIITE 1. Malli öljyntorjunnan ilmoittautumiskortista

ÖLJYNTORJUNNAN ILMOITTAUTUMISKORTTI

HENKILÖTIEDOT

Etunimet

Sukunimi

Henkilötunnus

Kotikunta

Lähiomainen (nimi, puhelinnumero)

Järjestö, jos rekisteröitynyt onnettomuudessa avustavaan järjestöön

Ammatti

YHTEYSTIEDOT

Lähiosoite

Postinumero

Postitoimipaikka

Puhelinnumero

Sähköpostiosoite

PALKKIO

Haluatko palkkion? kyllä en

Pankki

Tilinumero (IBAN-muodossa)

TYÖTEHTÄVÄ ONNETTOMUUDESSA

TERVEYSTIEDOT

Onko mahdollista, että olet raskaana?

kyllä ei

Onko sinulla tehtäviesi suorittamiseen tai niissä tarvittavaan suojautumiseen vaikuttavaa sairautta?

kyllä ei en tiedä

Jos vastasit kyllä, minkälainen sairaus on kyseessä:

Katsotko olevasi riittävän terve rantojen puhdistamiseen öljystä tai muihin öljyn käsittelyä vaativiin tehtäviin?

kyllä en

Katsotko olevasi riittävän terve öljyntorjunnan tukitehtäviin?

kyllä en

Oletko lukenut seuraavan kohdan "Öljyntorjunnan terveysvaarat" ja ymmärtänyt lukemasi?

kyllä en

ÖLJYNTORJUNNAN TERVEYSVAARAT

Öljyntorjuntatyö voi aiheuttaa vaaraa terveydelle. Öljyntorjuntatyössä aiheutuu riskejä vapaaehtoiselle työympäristön kemiallisista, fysikaalisista, fyysisistä ja psyykkisistä vaaratekijöistä. Kaikki riskit pystytään minimoimaan oikeaoppisilla toimintatavoilla sekä suojavarustuksella. Hyvin johdettu ja varustettu öljyntorjuntaryhmä toimii kentällä turvallisesti ja riskit minimoiden. Torjuntatyöhön osallistuvan vapaaehtoisen tulee olla 18-vuotias ja työkyntoinen. Vapaaehtoinen arvioi itse nykyisen terveydentilansa. Vapaaehtoisen tulee ilmoittaa sellaisesta sairaudesta, jolla on vaikutusta työn suorittamiseen. Raskaana olevat eivät voi työskennellä tehtävissä, joissa on riskinä altistua öljylle. Jokaisella on oikeus kieltäytyä tehtävästä, jonka kokee vaaralliseksi tai epämiellyttäväksi.

Öljyntorjunnan vaaratekijöitä:

Öljyt (kevyt, poltto – ja raakaöljy) ovat myrkyllisiä yhdisteitä, jotka väärinkäsiteltynä aiheuttavat silmien, ihon, hengitysteiden ja sisäelinten ärsytystä sekä pysyviä vaurioita:

- Öljyjen höyryt voivat aiheuttaa hengitysteiden ärsytystä ja hengenvaarallisen keuhkotulehduksen.
- Öljyjen nieleminen aiheuttaa hengenvaarallisen myrkytyksen.
- Öljyt aiheuttavat laadusta riippuen ihon ärsytystä ja pitkä altistuminen voi johtaa iho-syöpään.
- Raakaöljyn bentseeni aiheuttaa syöpävaraa sekä lisääntymisongelmia.
- Öljyt sisältävät terveydelle vaarallisia polyaromaattisia hiilivetyjä sekä raskasmetalleja, joille altistuminen vaikuttaa hormonitoimintaan, soluihin ja aineenvaihduntaan.

Öljyntorjuntatyön fysikaalisia ja fyysisiä vaaratekijöitä ovat altistuminen lämpö- ja sääoloille, tapaturmat sekä työn fyysinen kuormitus:

- Kesällä torjuntavarustus voi olla todella kuuma ja altistaa nestehukalle sekä lämpöhalvaukselle.
- Talvella pitkäkestoisessa operaatiossa paleltumisriski on huomioitava.
- Hankala maasto sekä havainnointia ja liikkumista hankaloittava suojavarustus altistaa tapaturmille.
- Öljyntorjuntatyön ergonominen kuormittavuus voi olla merkittävää etenkin pitkäkestoisissa öljyntorjuntaoperaatioissa.

Psyykinen kuormitus:

- Öljyntorjunta on yleensä hitaasti etenevää ja raskasta työtä. Öljyyntynyt luonto ja eläimet voivat aiheuttaa masennusta ja turhautumista sekä lisätä psyykkistä kuormitusta.

Lähde: SÖKÖ II -hanke manuaali 5, 9-15

Tämän lomakkeen allekirjoittamalla sitoudut ilmoittamaan, mikäli terveydentilassasi tapahtuu muutoksia. Sitoudut olemaan tupakoimatta työalueella ja olemaan työskentelemättä päihteiden vaikutuksen alaisena. Sitoudut myös noudattamaan annettuja turvallisuusohjeita ja käyttämään sinulle annettuja suojavarusteita.

Lomakkeen allekirjoittamalla sitoudut vaitiolovelvollisuuteen öljyvahinkojen torjuntalain (1673/2009) 34§:n mukaisesti.

Lisäksi lomakkeen allekirjoittamalla annat luvan henkilörekisterin ylläpitäjälle säilyttää ja jakaa tätä lomaketta, rekisteriselosteen mukaisesti.

Paikka ja aika Vapaaehtoisen allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja aika Viranomaisen hyväksymisallekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2. Malli öljyntorjunnan työaika- ja varustekortista

ÖLJYNTORJUNNAN TYÖAIKA- JA VARUSTEKORTTI

HENKILÖTIEDOT

Etunimet

Sukunimi

Henkilötunnus

Järjestö, jos rekisteröitynyt onnettomuudessa avustavaan järjestöön

ERITYISOSAAMINEN

TYÖAIKA

Päiväys

Saapunut

Lähtenyt

MERKINTÄ, JOS TERVEYDENTILASSA ON ILMENNYT MUUTOKSIA PÄIVÄN AIKANA

VARUSTEET

Vapaaehtoisen omat varusteet torjuntatehtävässä

- 1.
- 2.
- 3.

Viranomaisen luovuttamat varusteet

- 1.
- 2.
- 3.

Vapaaehtoinen: olen vastaanottanut yllä olevat varusteet viranomaiselta

Viranomaisen edustaja: varusteet on palautettu

Paikka ja aika

Vapaaehtoisen allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja aika

Viranomaisen hyväksymisallekirjoitus ja nimenselvennys

Opas vapaaehtoisten pikakouluttamiseksi rantapuhdistukseen öljyvahingon torjunnassa

Öljyntorjuntaan varautuminen on viranomaisten vastuulla, mutta vapaaehtoisilla on tärkeä rooli käytännön tehtävissä erityisesti laaja-alaisessa, pitkäkestoisessa tai paikallisesti merkittävässä öljyonnettomuudessa. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK koordinoi vuosina 2014–2015 Vapaaehtoisten osallistuminen öljyntorjuntaan -kehittämishanketta, jossa selvennettiin vapaaehtoisten käyttöä öljyonnettomuudessa ja kehitettiin toimintamalli viranomaisten ja järjestöjen väliseen yhteistyöhön.

Hankkeessa tuotettiin materiaaleja laaja-alaisessa yhteistyössä viranomaisten ja järjestöjen edustajien kesken. Materiaalit on päivitetty vuonna 2019.